

Analiza tržišta pustolovnog turizma Republike Hrvatske

Vilić, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:764684>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**



Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)



Marijana Vilić

**ANALIZA TRŽIŠTA PUSTOLOVNOG TURIZMA
REPUBLIKE HRVATSKE**

DIPLOMSKI RAD

Marijana Vilić

**ANALIZA TRŽIŠTA PUSTOLOVNOG TURIZMA
REPUBLIKE HRVATSKE**

DIPLOMSKI RAD

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet – Zagreb

Kolegij : Ekonomika turizma
Mentor : Doc. dr. sc. Danijela Ferjanić Hodak
Broj indeksa autora: 0067487879

Zagreb, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. POJAM I KARAKTERISTIKE PUSTOLOVNOG TURIZMA	3
2.1. Pojmovno određenje pustolovnog turizma	3
2.2. Povijesni razvoj pustolovnog turizma	7
2.3. Globalni trendovi pustolovnog turizma u svijetu	9
2.4. Učinci pustolovnog turizma na gospodarstvo destinacije	14
3. KRITIČKA ANALIZA ODABRANIH AKTIVNOSTI PUSTOLOVNOG TURIZMA REPUBLICKE HRVATSKE.....	22
3.1. Povijest razvoja aktivnosti u pustolovnom turizmu Republike Hrvatske.....	23
3.2. Planinarenje kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske	26
3.3. Ronjenje kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske	36
3.4. Brdski biciklizam kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske	45
4. MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA BUDUĆEG RAZVOJA AKTIVNOSTI PUSTOLOVNOG TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	54
5. ZAKLJUČAK	66
POPIS LITERATURE (knjige i članci).....	69
INTERNETSKI IZVORI	71
POPIS TABLICA.....	72
POPIS SLIKA	73

1. UVOD

Hrvatska je zemlja koja turistima može ponuditi mnogo više od sunca i mora. Bogatstvo prirodnim resursima pruža mogućnosti razvoja različitih oblika turizma. Iako se taj potencijal do sada nije dovoljno iskorištavao, situacija se polako mijenja. Sve se više razvijaju specifični oblici turizma koji Hrvatskoj omogućuju produljenje sezone i očuvanje prirodnih resursa. Pustolovni turizam jedan je od oblika turizma koji u Hrvatskoj ima dobar potencijal za daljnji razvoj zbog prirodnih resursa koji omogućuju bavljenje gotovo svim pustolovnim sportovima.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada je pustolovni turizam. Tržište pustolovnog turizma jedno je od najbrže rastućih tržišta što Hrvatska može dobro iskoristiti. Moderni turisti tragaju za novim, uzbudljivim i atraktivnim mjestima koja nude mogućnosti za aktivan odmor. Čiste rijeke i more, prekrasne planine, mnoštvo otoka, zanimljivo podmorje i zanimljiva kultura Hrvatske nude jedinstven doživljaj za svakog turista. Hrvatska u posljednje vrijeme sve više koristi te resurse kako bi svoju ponudu obogatila oblicima turizma koje tržište sve više traži, a koji ujedno podržavaju održivi razvoj turizma.

Cilj ovog rada je utvrditi mogućnosti razvoja specifičnih oblika turizma u Republici Hrvatskoj, određenije, pustolovnog turizma, a naglasak je stavljen na planinarenje, ronjenje kao oblik pustolovne aktivnosti i brdski biciklizam.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U radu je korištena metoda istraživanja za stolom tzv. desk research tako što je proučena sva relevantna literatura domaćih i stranih autora; stručni i znanstveni tekstovi te relevantni internetski izvori o odabranoj temi, koji su poslužili kao sekundarni izvori podataka.

U radu su također korištene metode deskripcije (za opisivanje pojmova), povijesna metoda, metoda indukcije i metoda komparacije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je strukturiran u pet glavnih poglavlja i njima pripadajućih potpoglavlja.

U prvom poglavlju se izlažu predmet i cilj rada te izvori i metode prikupljanja podataka, sadržaj i struktura rada.

U drugom poglavlju pod nazivom 'Pojam i karakteristike pustolovnog turizma' teorijski se određuje pojam pustolovnog turizma, povijesni razvoj pustolovnog turizma, globalni trendovi pustolovnog turizma u svijetu i izlažu se učinci pustolovnog turizma na gospodarstvo destinacije.

Treće poglavlje pod nazivom 'Kritička analiza odabranih aktivnosti pustolovnog turizma Republike Hrvatske' uvodno istražuje povijest razvoja aktivnosti u pustolovnom turizmu Republike Hrvatske, a potom se detaljnije analiziraju tri aktivnosti u pustolovnom turizmu navedene u nastavku: planinarenje, ronjenje i brdski biciklizam.

U četvrtom poglavlju pod nazivom 'Mogućnosti i ograničenja budućeg razvoja aktivnosti pustolovnog turizma u Republici Hrvatskoj' utvrđuje se važnost hrvatskih rijeka i potencijali koje u pustolovnom turizmu imaju Lika i Gorski kotar.

U petom poglavlju izlaže se zaključak.

2. POJAM I KARAKTERISTIKE PUSTOLOVNOG TURIZMA

„Više od polovice stanovnika Zemlje živi u gradovima, a pretpostavlja se da će taj broj i dalje rasti.“¹ Temeljeno na ovakvoj činjenici, lako je zaključiti da gradovi postaju sve napučeniji te da, shodno tomu, stanovništvo gradova teži odmoru od gužve i velike koncentracije ljudi, barem za vrijeme godišnjih odmora. Suvremeni turist koji ima interes za avanturom i osjećajem adrenalina, nerijetko unutar svojega slobodnog vremena i dokolice, bira aktivnosti koje su potpuno oprečne onim aktivnostima koje taj stanovnik obavlja osam sati dnevno na poslu, najčešće pet dana u tjednu kroz gotovo cijelu godinu. Takav turist traži bijeg od svakodnevnog života i želi uzbuđenje, avanturu i aktivan odmor. Pustolovni turizam popunjava jaz između monotone svakodnevice i čovjekove potrebe za prirodom. Čovjek na taj način osjeća da se vraća na „tvorničke postavke“ i među svoje prioritete uvrštava povezanost s prirodom iz koje crpi energiju, mir i sklad.

2.1. Pojmovno određenje pustolovnog turizma

Pustolovni turizam spaja putovanje, sport i rekreaciju na otvorenome. Mnoge su definicije pustolovnog turizma, no ono što je svim tim definicijama zajedničko jest da pustolovni turizam objedinjuje nekoliko glavnih ideja, poput boravka u prirodi, fizičke aktivnosti, a nerijetko i kulturnu komponentu. Osim toga, pustolovni turizam je ujedno i poduzeće. Takva poduzeća u svijetu najčešće su turoperatori specijalisti ili agencije koje su se u svom radu specijalizirale tako da su za svoju *target skupinu* odabrale turiste koji su zainteresirani za aktivnosti na odmoru kao glavni sadržaj ponude odnosno paket aranžmana. Turoperatori specijalisti kao manji posrednici fokusiraju se isključivo na tematske programe za usko ciljane segmente.² Kao i kod drugih industrija, natjecanje između poduzeća obilježava tržište, a velika poduzeća imaju tendenciju dominirati. Mala neovisna poduzeća koja nude personalizirane izlete teško konkuriraju velikim internacionalnim poduzećima jer opseg i raznolikost odmora koje nude veća poduzeća je ogroman.³

Društvo za pustolovna putovanja izvijestilo je da pustolovni turizam bilježi porast po godišnjoj stopi od 10 do 15%. Iako se definicije pustolovnog turizma razlikuju, uglavnom se

¹ Dostupno na : <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/do-2050-u-gradovima-ce-zivjeti-jos-25-milijarda-ljudi-275357>, 13.01.2020.

² Čavlek N., (1998.), Turoperatori i svjetski turizam, Golden marketing, Zagreb, str. 117.

³ Bartoluci, M., Čavlek, N. i suradnici, (2010.): Turizam i sport-razvojni aspekti, Školska knjiga, Zagreb, str. 15.

podrazumijeva da svi oblici pustolovnog odmora sadržavaju visoku razinu sportskih aktivnosti u koje se turisti uključuju.⁴

Specifični oblici turizma predstavljaju odgovor na probleme u suvremenom turizmu uzrokovane masovnim turizmom i njegovim negativnim društveno-ekonomskim učincima, kao što su zagađenje okoliša, komercijalizacija kulture, gužve u prometu, sezonsko poslovanje većine objekata, stvaranje goleme količine otpada, buka i mnogi drugi.⁵ Cilj specifičnih oblika turizma bolje je, potpunije zadovoljavanje potreba i posebnih želja suvremenih turista. Prema definiciji, „specifične oblike turizma moguće je razvrstati u dvije osnovne skupine, i to ovisno o tome temelje li se sadržaji ponude pretežno na prirodnim ili pretežno na društvenim resursima.“⁶

Pustolovni turizam danas svrstava se među specifične oblike turizma kod kojih je potražnja turista motivirana željom za zadovoljenjem određenog interesa, bavljenje hobijskim, sudjelovanjem u sportskim aktivnostima, u aktivnostima na otvorenome kao što su slobodno penjanje ili promatranje ptica, zadovoljenjem interesa za povijesno-kulturološko nasljeđe kao što su etno-glazba ili arhitektura određenog razdoblja, odnosno stjecanjem znanja o europskoj povijesti ili arheologiji.⁷

Kada se promatraju navike stanovništva još iz vremena prije nove ere, može se reći da su neke odlike pustolovnog turizma u ljudskom ponašanju bile prisutne oduvijek.

Međutim, prema definiciji UNWTO-a, komercijalna pustolovna putovanja relativno su nova pojava u kojoj putnici angažiraju profesionalne vodiče za pružanje tehničke podrške i opreme, kao i interpretaciju kulture i prirode.⁸ U takvoj su se vrsti poslovanja zasad najviše izdvojili turoperator koji su se specijalizirali svojim sadržajem, nudeći isti paket aranžman na nekoliko različitih geografskih područja. Jasno je da se takav komercijalizirani sadržaj ne može uspoređivati s onim naznakama pustolovnog turizma koje su vidljive još u ponašanju stanovništva prije nove ere.

⁴ Bartoluci, M.: op.cit., str. 15.

⁵ Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. (2011.): Turizam- ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb, str. 335.

⁶ Ibid.

⁷ Weiler, B., Hall, C.M. (1992) 'Special interest tourism', Belhaven Press, London; Halsted Press and imprint of J. Wiley&Sons, NY & Toronto, str. 24.

⁸ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 10., dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 13.01.2020.

Najčešće definicije i određenja pustolovnog turizma koje se mogu naći u literaturi navode kako je „pustolovni turizam aktivnost koja se odvija u neobičnim, egzotičnim, udaljenim ili pustim destinacijama. Teži biti povezan s visokom razinom aktivnosti od strane sudionika te se većina aktivnosti odvija na otvorenom.“⁹ Shodno tomu, uz pustolovni se turizam danas vežu turisti koji imaju različite motive, očekuju različite nivoe rizika, adrenalina, uzbuđenja i pomicanje vlastitih granica.

Pustolovni turizam je „zbir pojava i odnosa koji proizlaze iz interakcije pustolovne aktivnosti u prirodnom okruženju izvan sudionikova uobičajenog prebivališta, sadrži elemente rizika, a ishod pustolovine je pod utjecajem sudionikova iskustva.“¹⁰

Svjetska turistička organizacija još se uvijek nije usuglasila oko definicije pustolovnog turizma, no ATTA (Adventure Travel Trade Association) definira pustolovni turizam kao „putovanje koje uključuje barem dva od sljedeća tri elementa: fizičku aktivnost, prirodni okoliš i upoznavanje različitih kultura.“¹¹ Ona putovanja koja uključuju sva tri elementa, turistima pružaju najdojmljivija pustolovna iskustva.

„Avanturistički se odmori obično dijele u dvije skupine: soft adventure i hard adventure odmori. S obzirom na to da hard adventure turizam obuhvaća element rizika, istraživanje je pokazalo da su turisti u ovom obliku turizma češće muškarci nego što je to slučaj u soft adventure (60% turista u hard adventure turizmu naspram 51% turista u soft adventure). Turisti u hard adventure turizmu također troše više od onih u soft adventure turizmu.“¹²

U nastavku slijedi tablica sportskih aktivnosti razvrstanih na *hard* i *soft* aktivnosti prema pustolovnoj klasifikaciji:

⁹ Geić, S. (2011): Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, str. 21.

¹⁰ Ibid.

¹¹ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Vol 9, str 10., dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 13.01.2020.

¹² Bartoluci, M.: op.cit., str. 15.

Tablica 1: Sportske aktivnosti prema pustolovnoj klasifikaciji

AKTIVNOST	KATEGORIJA
Arheološka ekspedicija	soft
Pješačenje	soft
Promatranje ptica	soft
Kampiranje	soft
Vožnja kanuom	soft
Speleologija	hard
Penjanje (planina/stijena/led)	hard
Eko turizam	soft
Ekološki održive aktivnosti	soft
Ribolov	soft
Heli skijanje	hard
Jahanje konja	soft
Lov	soft
Vožnja kajakom	soft
Kite surfanje	hard
Orijentacijsko trčanje	soft
Paraglajding	hard
Rafting	soft
Istraživačke ekspedicije	soft
Safari	soft
Jedrenje	soft
Ronjenje	soft
Skijanje/ bordanje	soft
Surfanje	soft
Treking	hard
Volonterski turizam	soft

Izvor: obrada autora prema ATTA , 2014. dostupno na: <https://skift.com/wp-content/uploads/2014/11/unwto-global-report-on-adventure-tourism.pdf>

Kao što se može vidjeti iz tablice, sportske se aktivnosti prema pustolovnoj klasifikaciji dijele na *hard* i *soft* aktivnosti. Pod kategorijom *hard* aktivnosti se podrazumijevaju tvrde ili teže aktivnosti, dok se pod kategorijom *soft* aktivnosti podrazumijevaju meke, odnosno lakše aktivnosti s obzirom na zahtjevnost ponašanja sudionika tijekom izvođenja same aktivnosti. Tako se u *soft* kategoriji nalaze sportske aktivnosti koje su pogodne za sve uzraste kao što su

pješaćenje, kamping, jahanje, biciklizam, safari, kajakarenje, dok su aktivnosti u *hard* kategoriji nešto zahtjevnije i ne mogu ih izvoditi svi uzrasti, a za samo izvođenje potrebne su i neke dodatne sposobnosti.

Pustolovni turizam može biti domaći ili međunarodni te poput svih putovanja, mora sadržavati barem jedno noćenje, a ne smije trajati duže od jedne godine.¹³

2.2. Povijesni razvoj pustolovnog turizma

Kada se govori o razvoju turizma i fazama u njegovom razvoju, potrebno je naglasiti da postoji mnogo različitih stavova. „Teoretičari turizma koji su slijedili načelo primjene kriterija vremena u određivanju faza razvoja turizma najčešće se razlikuju u određivanju početka i kraja pojedinih faza dosadašnjeg razvoja turizma.“¹⁴ Ako se definiranje razvoja turizma promatra kao svojevrsni problem, ovakvo razlikovanje u mišljenjima teoretičara turizma smatra se razumljivim s obzirom da svatko tom problemu pristupa sa svog osobnog stajališta koristeći se različitim kriterijima za određivanje oštih kronoloških granica.

„Periodizacija koju je ponudila Svjetska turistička organizacija, a odnosi se na razvoj turizma u cijelom svijetu, sasvim je jednostavna i temelji se na samo jednom kriteriju, Drugom svjetskom ratu kao povijesnoj prekretnici u razvoju čovječanstva. Tako se dobiju dva osnovna razdoblja svjetskog turističkog razvoja: razdoblje prije i razdoblje poslije Drugoga svjetskog rata. Takva bi se periodizacija mogla primijeniti i u hrvatskom slučaju, iako opće prilike u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata nude i druge mogućnosti. To relativno dugo razdoblje obilovalo je različitim događajima, od kojih svaki za sebe može pružiti dovoljno argumenata da ga se obilježi kao zaokruženo razvojno razdoblje u povijesti hrvatskoga turizma.“¹⁵

Smatra se da je *turistička epoha* razdoblje koje počinje sredinom 19. stoljeća, a može ga se podijeliti na nekoliko razdoblja koja su nabrojana u nastavku:¹⁶

1. razdoblje od 1845-1875. godine (u turističkim putovanjima prevladava aristokracija; posjeti banjama, lječilištima i kulturnim centrima),

¹³ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 10., dostupno na:

http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 13.01.2020

¹⁴ Čavlek, N., Bartoluci, M.: op. cit., str. 41.

¹⁵ Vukonić, B. (2005.): Povijest hrvatskog turizma, Prometej, Zagreb, str. 16.

¹⁶ Petrić, L. (2006): Osnove turizma, Sveučilište u Splitu, Split, str. 9-10.

2. razdoblje od 1875-1910. godine u turističkim putovanjima sudjeluje i buržoazija (javljaju se prva turistička mjesta i kapital se počinje interesirati za rastući fenomen turizma),
3. razdoblje nakon 1910. godine jačanjem borbe za prava radnika (skraćenje radnog vremena, godišnji odmori, veće plaće itd.) u turistička putovanja se uključuju i obični slojevi građana,
4. razdoblje nakon drugog svjetskog rata dolazi do nagle i burne ekspanzije turističkih putovanja i turizam postaje predmetom interesa brojnih znanstvenih disciplina, a nadasve ekonomske teorije i prakse.

Stotinama su se godina ljudi bavili istraživanjima, poput Marca Pola i kapetana Jamesa Cooka. Oni su imali prvenstveno znanstvene, zemljopisne ili kolonijalne motive da bi se uputili u takva istraživanja.¹⁷

Može se reći da je zanimanje za pustolovinom i svojevrsnim oblikom avanture oduvijek bilo dio ponašanja stanovništva. Pustolovna su putovanja nastala s nastankom čovjeka i njegovim prvim selidbama, istraživanjem neistraženog teritorija, noćenjima na usputnim lokacijama koje su nesigurne i na kojima su se putnici osjećali nezaštićeno.

Tržište se danas sve više raščlanjuje na podskupine koje su definirane životnim stilom, osobnim sklonostima, potrebama i životnim prilikama. Sve ovo potiče interes za različite oblike turizma na svim razinama turističke potražnje. To prati i turistička ponuda kroz brojne inovacije kako smještajnih kapaciteta tako i sadržajnih elemenata široke lepeze turističkog proizvoda.¹⁸

Najveći se procvat pustolovnog turizma dogodio u zadnjem desetljeću, posebice u posljednjih nekoliko godina. Sve je više prisutan turizam temeljen na prirodi i kulturnim interesima. Velik broj ljudi okreće se planinarenju, aktivnostima na rijekama ili u moru, a osim toga ljudi su zainteresirani učiti o drugim kulturama, različitim navikama i običajima diljem svijeta.

Danas su pustolovna poduzeća nerijetko mala, a osnivaju ih poduzetnici koji imaju potrebu podijeliti svoju strast i omiljena odredišta, ili oni nešto mudriji, koji prepoznaju interes i potražnju na tržištu za određenom vrstom pustolovne aktivnosti, stoga kreiraju ponudu za te iste skupine ljudi. Najprofitabilniji su turoperatora koji su se specijalizirali za

¹⁷ Baeglehole, J. (1992.) :The Life of Captain James Cook, Stanford University Press, str. 107.-108.

¹⁸ Geić, S.: op. cit., str. 211.

određenu aktivnost pa istu uslugu nude diljem svijeta, prilagođenu ovisno o onome što je geografski uvjetovano. U svakom slučaju, pustolovni je turizam dinamičan segment sklon promjenama.

2.3. Globalni trendovi pustolovnog turizma u svijetu

„Poboljšanje životnog standarda i globalizacijski procesi na turističkom tržištu bitno su utjecali na promjene ponašanja turističkih potrošača. Dolazi do afirmiranja dodatnih, novih potreba, i do promjena u stavovima potrošača prema kvaliteti. Suvremeni turistiiskusni su putnici, dobro su informirani, žele sadržajnije turistička iskustva, nastoje optimalno zadovoljiti svoje potrebe, s obzirom na vrijeme i novac koji su utrošili u putovanje. Njih karakterizira dinamičnost i želja za atraktivnim događajima. Oštra konkurencija na međunarodnom turističkom tržištu i sve veći broj sudionika s razvijenom i kvalitetnom ponudom omogućuju turistima veći izbor usluga. Zato se turisti odlučuju za one turističke destinacije koje nude odgovarajuću kvalitetu i odabiru druge ako kvaliteta ne udovoljava njihovim očekivanjima.“¹⁹

S obzirom da su specifični oblici turizma orijentirani na manje definirane segmente turističke potražnje, trendovi pustolovnog turizma u svijetu se iz godine u godinu mijenjaju. Danas je, primjerice, ponuda više nego ikad kreirana prema potražnji, sklona je prilagodbama i po svim se svojim karakteristikama razlikuje od ponude masovnog turizma.

Popularnost pustolovnog turizma neprestano raste, a najmanje 42% svih turista u svijetu želi sudjelovati u jednoj ili više pustolovnih aktivnosti tijekom svog odmora. Cijeli proces realiziranja takvog pothvata obično podrazumijeva puno planiranja i priprema. Zanimljivo je da kod pustolovnog turizma 70-80% prihoda odlazi lokalnim zajednicama, dok kod svih oblika masovnog turizma oko 80% prihoda odlazi zrakoplovnim kompanijama.²⁰

Kako raste globalna razina raspoloživog dohotka, tako se povećava i potražnja za specifičnim oblicima turizma, između ostalog i za pustolovnim. Više si, dakle, ljudi može priuštiti odmor koji ima komponente pustolovnih aktivnosti. Postoji, također, rast na strani ponude gdje se pojavljuju ili specijaliziraju poduzeća koja žele zadovoljiti potražnju, ili takva poduzeća sama stvaraju novu vrstu potražnje u potrošačima- turistima. Prepreka za ulazak na tržište takvim poduzećima je vrlo mala ili nikakva, posebice na tržištima u razvoju, a trend koji se javlja kod

¹⁹ Vrtiprah V., (2006): Kulturni resursi kao činitelj turističke ponude u 21. stoljeću, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, str. 280

²⁰ Dostupno na: <https://www.meero.com/en/news/photography/583/Adventure-Tourism-Trends-2019> 21.4.2020.

postojećih turističkih kompanija u razvijenim zemljama jest da u svoju portfelj uključe razne oblike pustolovne ponude.²¹

Godine 2012. zabilježeno je preko milijardu globalnih turističkih kretanja. Kao jedan od najbrže rastućih segmenata, podrazumijeva se da su se pustolovna turistička kretanja također povećala. U 2010. godini provedena je prva globalna studija o mjerenju tržišta pustolovnog turizma koju su vodili ATTA (Adventure Travel Trade Association), GWU (The George Washington University) i Xola Consulting. Istraživanje je pokazalo da vrijednost tržišta pustolovnog turizma iznosi 89 milijardi dolara.²²

Istraživanje je ponovljeno 2013. godine i utvrđeno je da se 42% kretanja odnosi na pustolovna putovanja, čime sektor vrijedi 263 milijarde dolara – što je povećanje od 195% u dvije godine.²³

Takav izuzetan rast pripisuje se:²⁴

- porastu međunarodnih putovanja,
- porastu broja putnika koji se odlučuju na pustolovna putovanja i
- povećanju prosječne potrošnje.

„Sociolozi turizma već su identificirali promjene u turističkim trendovima od tradicionalnih kao što su odmor, opuštanje i terapija, do ekstravagantnijih oblika koji uključuju aktivne i avanturističke oblike odmora.“²⁵

Na tržištu pustolovnog turizma već je nekoliko godina prisutan trend disintermedijacije, odnosno izoliranje posrednika-turoperatora (ili putničkih agencija) koji povezuje potrošače na izvornom tržištu s pružateljem usluge na željeznom tržištu.²⁶

Jasno je da je trend intermedijacije još uvijek više izražen na razvijenim tržištima gdje je ponuda pustolovnih aktivnosti veća, dok se na manjim tržištima, koja se tek upoznaju s

²¹ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 20., dostupno na:

http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 14.01.2020.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Bartoluci, M.: op.cit., str. 15.

²⁶ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 21., dostupno na:
http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 14.01.2020.

pojedini pustolovnim oblicima odmora, turisti još uvijek oslanjaju na putničke agencije kako bi izbjegli svaku mogućnost za neugodnim situacijama koje zbog svog (ne)iskustva nisu mogli sami predvidjeti.

Još jedan od trendova koji su već neko vrijeme prisutni na tržištu pustolovnog turizma jest da zemlje u razvoju polako dostižu razvijene zemlje u kretanju i potrošnji, a UNWTO predviđa da će dolasci u zemlje u razvoju premašiti one u razvijenim gospodarstvima, odnosno da će do 2030. godine 57% dolazaka biti u zemljama u razvoju.²⁷

Može se reći da će se zemlje u razvoju morati potpuno odazvati na takav trend prvenstveno porastom ponude na svojim tržištima. Ukoliko porast ponude na tržištima u razvoju bude stalno prisutan, utoliko bi se ovakva predviđanja o dostizanju razvijenih zemalja (u brojkama koje prikazuju kretanja turista i potrošnju), mogla obistiniti. Zbog ekonomskih učinaka i održivosti, odredišta širom svijeta se odlučuju na pustolovinu kao ključni segment turističkoga proizvoda koji nude. Osim toga, prema Global report on adventure tourism, tržišta u razvoju rade na pružanju stručnog obrazovanja u području pustolovnih putovanja za tvrtke koje to žele, kako bi podržale lokalno stanovništvo u sudjelovanju u turističkom sektoru.

²⁷ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 22., dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 14.01.2020.

Tablica 2: Trend autentičnih proizvoda destinacija širom svijeta koje globalnim kampanjama „mame“ turiste na nova tržišta pustolovnog turizma

DRŽAVA	NAZIV KAMPANJE
Norveška	„Powered by Nature“
Grčka	„Greenland, Be a Pioneer“
Novi Zeland	„100% pure New Zealand“
Slovenija	„I feel Slovenia“

Izvor: obrada autore prema Global report on adventure tourism, 2014.

U tablici vidimo zemlje koje su se odlučile na autentičan pristup turistu reklamiranjem svoje zemlje, uz nudenje autohtonih proizvoda te zemlje, a na taj način od lokacije kreiraju brend s proizvodima bez konkurencije. Ovakvi su potezi zemalja nerijetko popraćeni globalnim kampanjama koje onda cijelom svijetu odašilju poruku koja je to posebnost neke zemlje, što se to može vidjeti jedino tamo, zašto je takav doživljaj autentičan te zašto je baš takvo iskustvo ono po što neki turist iz njihove ciljane skupine treba doći. Tako se, primjerice, Norveška odlučila pozicionirati u umu turista kao zemlja koja obiluje ledenjacima i fjordovima i po tome je jedinstvena, Grčka odiše duhom čvrstine, arhaičnosti i neprolazne ljepote, Novi Zeland naglašava svoju kulturu, planine i učestalost planinarenja, divljinu, a Slovenija reklamira svoje špilje i pećine.

Nije novost da su putnici sve više povezani, kako međusobno, tako i sa svojim prijateljima i obiteljima uz pomoć fotografija, videozapisa i videopoziva, a u tome im pomaže Internet i suvremena tehnologija. Suvremenom turistu, upravo je zbog takve povezanosti, vrlo važno da ima pristup Wi-Fi-ju ili pouzdanu internetsku vezu.

Osim Interneta, koji je već sveprisutan faktor svakog putovanja, nadolazeći trendovi u tehnologiji su sljedeći: korištenje virtualne stvarnosti (Virtual Reality-ja) za obilazak nekih tura, korištenje profesionalne opreme za fotografiju i videozapise, korištenje informacija iz tzv. Velike količine podataka (Big Data), implementacija Chatbot-ova za pojednostavljenje korisničke podrške.²⁸

Zaključuje se da će inovacije poput VR-a približiti iskustvo pustolovnog turizma i onima koji se za pojedine aktivnosti uživo ne bi odlučili zbog nedostatka hrabrosti, a osim toga na taj će

²⁸ Dostupno na: <https://www.meero.com/en/news/photography/583/Adventure-Tourism-Trends-2019>, 22.04.2020.

način ljudi moći promatrati kulturu nekih gradova ili zemalja u prošlosti, u nekom značajnom povijesnom razdoblju. Fotografije i videi jako su bitni kod reklamiranja pojedine destinacije jer je dokazano da se ljudi često odlučuju na neko putovanje ili za sudjelovanje u pustolovnoj aktivnosti baš zato što su potaknuti nekim video zapisom kojeg su vidjeli ili nečijim fotografijama s putovanja. Zaključak je da današnje društvo postaje sve više vizualno i većina ljudi temelji svoje mišljenje na onome što vide, a to će s godinama biti sve učestalija pojava.

Još neki trendovi koji se razvijaju među turistima su sljedeći:²⁹

- biciklistička putovanja,
- tzv „spori turizam“ i
- putovanje bez pratnje (samotnjački turizam).

Prema McLeanu, savjetniku za putovanja u Virginiji, popularnost biciklističkih putovanja neprestano raste. To je zbog sklonosti ljudi da se osjećaju aktivno i avanturistički. Vrijeme vožnje biciklom može varirati od 24 sata putovanja do samo nekoliko sati dnevno. Procjenjuje se da 48 milijuna ljudi godišnje biciklom krene na neki izlet ili putovanje. Turisti na biciklu obično su geo-turisti i najčešće ih zanima iskustvo specifičnosti mjesta, krajolika, kulture i povijesti.³⁰

Ono što je bitno napomenuti vezano uz rastući trend biciklističkih putovanja, jest da biciklizam doprinosi boljem zdravlju u zajednici i manjem zagađenju zraka.

Dvije ideje koje stoje iza „sporog turizma“ su spor tempo i autentična iskustva. Pojam sporog turizma nastao je prije 20 godina u Italiji, što je poslužilo kao težnja za sporijim načinom života. Spor turizam namjerava odbaciti ideju o pretjeranoj potrošnji i okončati neprestano ubrzano kretanje koje je zastupljeno u životu suvremenog turista. Jedan od ciljeva sporog turizma je doživjeti neočekivano izbjegavajući poznate turističke atrakcije. Turisti koji se odlučuju na ovakvu vrstu putovanja daju sebi vremena za otkrivanje novih mjesta, znatiželjni su, a ultimativni cilj im je da se osjećaju mirno i spokojno.³¹

²⁹ 20 Adventure Travel Trends to watch in 2018, (2018.), ATTA, str 18.-22. dostupno na: <https://cdn.adventuretravel.biz/research/2018-Travel-Trends.pdf>, 22.04.2020.

³⁰ Dostupno na: <https://www.meero.com/en/news/photography/583/Adventure-Tourism-Trends-2019>, 22.04.2020.

³¹ Ibid.

Treći aktualan trend koji se razvija među turistima je putovanje bez pratnje, odnosno samotnjačko putovanje. Trend se temelji na činjenici da turist koji putuje sam može biti potpuno predan sebi i svojim željama uz potpunu kontrolu nad svojim putovanjem. Pored toga, takav se turist ne mora brinuti o potrebama i željama drugih niti se podvrgnuti tuđim preferencijama. Ovakav način putovanja podrazumijeva i da se turist osjeća integriran u kulturu mjesta u kojem se nalazi, ne izdvaja se onoliko koliko bi se izdvajao da je u grupi turista.³²

Smatra se da će se ovakav tip putovanja najviše proširiti među turistima koji su općenito introvertiranije osobe, na ovaj će način moći istraživati gradove, kulture, ljude i mjesta bez da ih netko u tome ometa ili bez pritiska da podlegnu nečijoj tuđoj volji vezano uz rutu ili trajanje samog putovanja.

Putnici koji žele avanturu neprekidno će tražiti iskustva koja im omogućavaju da se isključe iz kaotičnog svijeta i gužve i usredotoče se u sebe same, pritom iskorištavajući blagodati pustolovnih aktivnosti za svoje mentalno zdravlje. Zato se smatra da ljudi sve češće koriste svoja iskustva s putovanja kao priliku da povrate osjećaj kontrole među kaosom s kojim se susreću u svom svakodnevnom životu.³³

Bilo da se radi o trendovima koji su vezani uz tehnologiju i razvoj iste, ili uz one trendove koji se povezuju s načinom na koji turist želi proživjeti iskustva s putovanja, uvida se neprekidni razvoj aktivnosti u pustolovnom turizmu i konstantan rast interesa za ovakvim specifičnim oblicima turizma. Pustolovni je turizam podložan promjenama, što zbog činjenice da se ne može na svakoj destinaciji ponuditi isti proizvod koji bi zadovoljio određene preferencije i potrebe turista, a što zbog činjenice da se interesi turista, koji se odluče na ovakvu vrstu aktivnosti i odmora, lako izmjenjuju i ne podliježu ograničenim principima koje je naviknuto slijediti u masovnom turizmu. Potrebe i preferencije ovakvih turista u sebi sadrže nešto esencijalno, a svako se putovanje može iskoristiti za osobni boljitak i brigu o mentalnom zdravlju.

2.4. Učinci pustolovnog turizma na gospodarstvo destinacije

„Razvoj turizma je suštinski vezan uz konkretan prostor čije karakteristike (društvene i/ili prirodne) imaju određenu privlačnost za turiste. Na takvim prostorima isprofilirala su se

³² Dostupno na: <https://www.meero.com/en/news/photography/583/Adventure-Tourism-Trends-2019>, 22.04.2020.

³³ 20 Adventure Travel Trends to watch in 2018, (2018.), ATTA, str 22.-23. dostupno na: <https://cdn.adventuretravel.biz/research/2018-Travel-Trends.pdf>, 22.04.2020.

određena mjesta koja su, s obzirom na njihove najvažnije atribute, a to su privlačna snaga, intenzitet posjeta te ostvarenje određene potrošnje i po toj osnovi egzistencije lokalnog stanovništva, dobila naziv *turistička mjesta*. Turistička mjesta u užem smislu jesu naselja, bez obzira na veličinu, koja u sezoni imaju osjetan priljev turista koji čine značajan dio stanovništva tog mjesta. U širem smislu turističko mjesto obuhvaća svaki uređeni prostor ako taj privlači veći dio posjetitelja. Upravo iz tog nešto šireg koncepta turističkog mjesta nastao je i pojam turističke destinacije.³⁴

„Riječ destinacija (od latinskog pojma *destinatio*, onis, f.) u izvornom značenju sinonim je za odredište, cilj. U turističku terminologiju ulazi posredstvom zračnog prometa gdje označava krajnju, terminalnu točku putovanja. U turizmu destinacija označava lokalitet, mjesto, regiju, zemlju, skupinu zemalja, pa čak i kontinent kao odredište turističkog putovanja. Destinacija predstavlja kombinaciju fiksnih i varijabilnih čimbenika te mogućnosti turističkoga djelovanja, neovisno o administrativnim granicama.³⁵

„Turistička destinacija je sustav koji sadrži raznovrsne elemente. Destinacija predstavlja fleksibilan, dinamičan prostor čije granice određuje samo tržište (turistička potražnja). Evolucija destinacijskog koncepta u istraživanju turizma usko je vezana uz uvođenje pojma turističkog proizvoda shvaćenog kao amalgama (zbira) različitih resursa (prirodnih, ljudskom rukom stvorenih) što se nude na tržištu, a suštinski su upućeni na određeni prostor te su bez njega besmisleni.³⁶

Svaka turistička destinacija predstavlja jedan element turističkog sustava te je karakteristična zbog svojih raznovrsnih obilježja koja ju određuju. To može biti geografski položaj, povijest, kultura, gastronomija, klima i slično. Međutim, da bi bila dio tog sustava, destinacija se mora sastojati od sljedećih komponenti.³⁷

- atrakcije- prirodne i društvene atraktivnosti, značajne za motivaciju turista za dolazak u destinaciju;
- receptivni sadržaj - objekti za smještaj, trgovine, zabavni sadržaj i ostale usluge;

³⁴Petrić, L.: op.cit., str. 47.

³⁵Ibid., str. 49.

³⁶Ibid., str. 50.

³⁷C.Cooper, J.Fletcher, A.Fyall, D.Gilbert, S.Wahnill (1998): Ekonomija turizma, načela i praksa, Harlow Longman, str. 103.

- mogućnost pristupa – razvoj i održavanje efikasnih prometnih veza s emitivnim tržištima (međunarodni prometni terminali i lokalni transport);
- paket aranžmani – aranžmani koje su složili posrednici u prodaji i organizatori putovanja;
- aktivnosti – odnosi se na sve aktivnosti u destinaciji i ono čime će se turist baviti tijekom boravka u destinaciji;
- pomoćne usluge – usluge koje izvršava organizacija koja je nadležna za upravljanje turističkom destinacijom te uključuju marketinške, razvojne i koordinacijske aktivnosti.

Ove se komponente još nazivaju i 6A: atrakcije (eng. attractions), receptivni sadržaji (eng. amenities), mogućnost pristupa (eng. accessibility), veze s paket aranžmanima (eng. available packages), aktivnosti (eng. activities) i pomoćne usluge (eng. ancillary services).³⁸

„Unatoč činjenici da je znanstveno i stručno istraživanje turizma u posljednjih 50 godina znatno prošireno i obogaćeno različitim aspektima utjecaja turističkih kretanja i turističkog razvoja na gospodarstvo, društvo i okoliš, nedvojbeno je da su ekonomske implikacije i ekonomski učinci ipak najzanimljiviji, ali i najsloženiji aspekt teorijskog i praktičnog istraživanja turizma.“³⁹

Općenito, može se reći da su ekonomski učinci turizma promjene koje nastaju u strukturi gospodarstva turistički emitivnih, tranzitnih i turistički receptivnih područja. To je posljedica turističkih kretanja i turističke potrošnje, a u konačnici i turističkog razvoja.⁴⁰

Ostali učinci su društveni, kulturološki i ekološki, a njih je u manjoj mjeri moguće prepoznati i na turistički emitivnim tržištima kao što su mijenjanje vrijednosnih sustava i kulture mladih koji ponašanje i iskustva s ljetovanja prenose u mjesto stalnog boravka, odnosno na tranzitnim područjima kao što je onečišćenje okoliša u velikim zračnim lukama kojima se putnici koriste kao tranzitnim lukama prema prekoceanskim destinacijama.⁴¹

³⁸ Buhalis, D. (2000.) :Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management*, Vol. 2, No. 1., str. 98

³⁹ Čavlek, N., Bartoluci, M.: op.cit., str. 316.

⁴⁰ Ibid., str. 317.

⁴¹ Ibid.

Klasifikacijom ekonomskih učinaka dolazimo do:⁴²

- fizičkih ekonomskih učinaka,
- financijskih ekonomskih učinaka,
- pozitivnih ekonomskih učinaka turizma i
- negativnih ekonomskih učinaka turizma.

Fizički se ekonomski učinci odnose na kvantitativne pokazatelje razvoja kao što su broj ostvarenih noćenja, obujam smještajnih kapaciteta, struktura potražnje prema zemljama iz kojih turist dolazi i sl.⁴³

Financijski se ekonomski učinci odnose na sve one učinke koji se mogu izraziti u novčanoj vrijednosti, a to su npr. visina i struktura turističke potrošnje, vrijednost BDP-a od turizma u ukupnom BDP-u, turistička potrošnja domicilnog stanovništva u inozemstvu itd.⁴⁴

Pozitivni ekonomski učinci podrazumijevaju rast prihoda subjekata turističke ponude (pravnih i fizičkih osoba) po osnovi ostvarene turističke potrošnje, rast bruto domaćeg proizvoda, rast javnih prihoda od novca prikupljenog po osnovi naplaćenih poreza i boravišnih pristojbi te pruženih usluga javnog sektora (npr. izdavanje dozvola za ronjenje i sl.), rast prihoda od izvoza proizvoda i usluga putem turizma, rast izravnog i neizravnog zapošljavanja, rast poduzetničke aktivnosti, rast kapitalnih ulaganja, aktiviranje neprivrednih resursa, osnaživanje regionalnog razvoja i interregionalne suradnje, poticanje općeg gospodarskog rasta i razvoja, rast životnog standarda i lokalnog stanovništva i sl.⁴⁵

Negativni ekonomski učinci turizma su neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine, rast vrijednosti nacionalne valute za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska aprecijacija), rast cijena proizvoda i usluga na turistički receptivnim područjima za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska inflacija), rast cijena nekretnina na turistički receptivnim prostorima (kontinuirano), rast rashoda po osnovi uvoza proizvoda i usluga zbog turizma, prekomjerna gospodarska ovisnost o turizmu, niska stopa povrata na kapitalna ulaganja,

⁴² Čavlek, N., Bartoluci, M.: op. cit., str. 320.-321.

⁴³ Ibid., str. 320.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

odljev novca iz destinacije zbog plaćanja inozemnih zaposlenika, rast društvenih troškova nastalih poticanjem razvoja turizma (npr. zbrinjavanje otpada, onečišćenje) i tako dalje.⁴⁶

U nastavku slijedi tablica u kojoj su nabrojane koristi i štete turističkog razvoja:

Tablica 3: Bilanca koristi i šteta turističkog razvoja

KORISTI	
EKONOMSKE	SOCIOKULTURNE
radno intenzivna djelatnost	povećanje opće razine obrazovanja
sezonski posao	podizanje vrijednosti vlastite i tuđe kulture
generira vanjsku razmjenu	ukida:
može se izgraditi na postojećoj infrastrukturi	jezične barijere
koristi lokalne potencijale (resurse)	sociokulturne granice
podupire razvoj tržišta za ostale proizvode	klasne razlike
širi razvojne mogućnosti	rasne predrasude
multiplikativni učinci	političke, religijske, seksualne razlike
zapošljavanje	promovira:
	mir i razumijevanje
	zaštitu naslijeđa i tradicije
TROŠKOVI (ŠTETE)	
EKONOMSKI	SOCIOKULTURNI
inflacija	nerazumijevanje i sukobi
gubitak	generira stereotipe
sezonska nezaposlenost	ksenofobija
osjetljivost na političke promjene	socijalna polucija
ekonomske fluktuacije	komercijalizacija kulture, religije, umjetnosti
neuravnotežen ekonomski razvoj	demonstracijski učinci
golema ovisnost	razara obitelj
demonstracijski učinci	prostitucija, kriminal, sukobi
razara resurse	
zagađuje okoliš	

Izvor: obrada autora prema Geić, S. (2007.): Organizacija i politika turizma, Sveučilište u Splitu, Split

Među negativne utjecaje turizma na prirodne resurse ubrajaju se onečišćenje okoliša do kojeg neizbježno dolazi zbog velike mase turista, mogući razarajući utjecaj turizma na prostorne i socijalne resurse, izraziti sezonski karakter, zatim pretjerana prostorna koncentracija prema

⁴⁶ Čavlek, N., Bartoluci, M.: op. cit., str. 321.

priobalnim područjima uz neravnomjernu prostornu i vremensku distribuciju te neadekvatna struktura turističke ponude.⁴⁷

Upravo ovakvim negativnim učincima suprotstavili su se specifični oblici turizma koji su presudni za razvoj nove orijentacije putovanja i odmora koji nisu vezani isključivo za sezonu i samo afirmirane turističke lokalitete.

To podrazumijeva prihvaćanje tri nove orijentacije što ih nude prostorni i antropogeni resursi usmjereni prema cjelogodišnjem turizmu kroz:⁴⁸

- diverzifikaciju ponude na široko okruženje destinacija,
- korištenje svih potencijalnih cjelogodišnjih resursa i sadržaja te
- intenzivni razvitak specifičnih oblika turizma.

Suvremenu turističku ponudu karakteriziraju sve više mala i srednja poduzeća obiteljskog ili kvaziobiteljskog tipa. Zbog sve izraženije ekološke osviještenosti turista, posebna se pažnja posvećuje zaštiti okoline pa su u prednosti ekološki objekti. Uz to, zbog problema na koje se u posljednje vrijeme sve više javno upozorava, a odnose se na opasnost od sunčanja zbog ozonskih rupa kao i opasnost od pretjeranog zagađenja mora, sve su traženije turističke destinacije izuzetno bogatih prirodnih sadržaja.⁴⁹

S obzirom da pustolovni turizam spada u sportsko-rekreativni oblik turizma, valja napomenuti i neke pozitivne čimbenike do kojih dolazi uključivanjem sporta u turizam. Takvim uključivanjem stvara se dodatno tržište za različite sportske proizvode, sportsku opremu koju proizvodi „sportska industrija“, razvija se trgovina sportskih proizvoda i slično. Značajni se ekonomski učinci ostvaruju u okviru turističkih organizacija ili sportskih poduzeća za pružanje sportsko-rekreacijskih usluga, temeljem kojih se realiziraju neposredni ekonomski učinci kao što su:⁵⁰

- iznajmljivanje različitih sportskih objekata,
- korištenje sportskih objekata i opreme,
- škole učenja raznih sportskih vještina,

⁴⁷ Geić, S.:op.cit., str. 220.

⁴⁸ Ibid., str. 221.

⁴⁹ Ibid., str. 230.

⁵⁰ Ibid., str. 276.

- pripreme sportaša u raznim sportovima,
- sportske igre, turniri i razna natjecanja,
- velike sportske priredbe poput olimpijskih igara i univerzijada te
- sportsko-zabavne atrakcije.

Iz svega navedenog, zaključuje se da se davanjem prioriteta specifičnim oblicima turizma, kao uporišta za razvoj malog i srednjeg turističkog poduzetništva, omogućava niz efekata koji turistima pružaju doživljaj sasvim novog turističkog proizvoda. Izuzev toga, ostvaruje se i niz društvenih koristi, kao što su primjerice revitalizacija starih kuća u ruralnim krajevima, samozapošljavanje i kreiranje novih radnih mjesta, stimuliranje njegovanja izvornih običaja i očuvanja kulturne baštine, oplemenjivanje postojećeg turističkog sadržaja neke destinacije te uklapanje u nove, suvremene turističke trendove.⁵¹

Povijest turizma pokazuje konzistentan slijed putovanja do masovnih migracija uz logičnu diverzifikaciju i disperziju na posebne i pojedinačne oblike, vrste i podvrste turizma od kojih svaka može slijedom vremena i društvenog razvitka imati identičan slijed. To je rezultat intenzivnih promjena u tehnološkom, gospodarskom i društvenom okruženju, koje iniciraju potpuno novu situaciju na međunarodnom turističkom tržištu. Mnogo je promjena na tržištu potražnje uz pojavu sve kompleksnijih paketa motiva za putovanje. Uz glavne motive (kupanje, skijanje, odmor), pojavljuju se novi motivi za odlazak na putovanje u koje spadaju kultura, sport, ekologija, emocije, zdravlje, rekreacija, naglašena potreba za doživljajima, te intenzivni užitak aktivnosti u prirodi.⁵²

Pustolovna putovanja mogu biti od velike koristi turističkim odredištima, stvarajući zaposlenost i prihode te pružajući snažan poticaj za očuvanje. Također može podići svijest javnosti o mnogim dobrima i uslugama koje pruža biološka raznolikost i potrebe poštivanja tradicionalnih znanja.⁵³

Pustolovni turizam ima potencijal da uravnoteži ekonomske i ekološke interese te da prati održivi razvoj. Kratkoročna i dugoročna zaštita kupaca i financijska podrška zapostavljenim, marginalnim zajednicama često proizlaze iz transformativnih oblika koje pustolovni turizam može donijeti, a klijenti stječu razumijevanje kako njihova posredna,

⁵¹ Geić, S.: op.cit., str. 507.

⁵² Ibid., str. 210 -211.

⁵³ Ibid.

a ponekad i neposredna potpora može pomoći u očuvanju ključnih prirodnih i kulturnih dobara. Pustolovna putovanja također pomažu u raspodjeli turističke potrošnje na ruralne ili netaknute dijelove destinacije.⁵⁴

Na posljetku, bitno je napomenuti da je najvažnija korist turizma za neku destinaciju, regiju ili zemlju upravo ekonomska korist. Turizam nudi brojne poslove i poslovne prilike. Tu se ubrajaju poslovi direktno povezani s turizmom, ali i oni koji ga podupiru indirektno. Iako su takvi poslovi najčešće sezonski, upravo razvitak specifičnih oblika turizma jamči produljenje sezone i iskorištavanje dosad neiskorištenih kapaciteta, koji sami po sebi nisu privredni, ali uvrštenjem u ponudu nekog pustolovnog oblika turizma to mogu postati. Specifični oblici turizma također nude rješenje za lokalno stanovništvo koje ovisi u turizmu, ali ga zbog negativnih učinaka masovnog turizma zapravo nevoljko proživljava prilikom trajanja sezone. Primjenjujući načela individualizirane turističke ponude koja se očituje u specifičnim oblicima turizma, stanovništvo turističkih područja više se neće osjećati pregaženo i isključeno iz razvojnih trendova. Specifični oblici turizma tako pretpostavljaju razvoj turizma po konceptu održivosti.

⁵⁴ UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine, str 36., dostupno na: http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf, 16.01.2020.

3. KRITIČKA ANALIZA ODABRANIH AKTIVNOSTI PUSTOLOVNOG TURIZMA REPUBLIKE HRVATSKE

„Turističke usluge aktivnog i pustolovnog turizma su aktivnosti na kopnu, vodi i zraku, na otvorenom ili neuređenom prirodnom okruženju ili u posebno uređenim i opremljenim mjestima koje zbog svojih specifičnosti predstavljaju rizik od ozljeda i njihovih posljedica za korisnike.“⁵⁵

Takve usluge kao dio specifičnih oblika turizma koji se mogu ponuditi u Republici Hrvatskoj, svakog dana privlače sve veći broj ljudi. S obzirom na prirodna bogatstva koja Hrvatska posjeduje, može se reći da ima vrlo velike mogućnosti za razvoj pustolovnog turizma. Pritom se govoreći o njenim prirodnim bogatstvima ne misli samo na „sunce i more“, nego na sve aktivnosti koje se mogu ostvarivati na planinama, u moru, rijekama, uređenim ili divljim stazama, špiljama, u zraku i sl.

I sam je ministar turizma, Garri Capelli izjavio: „Sve je manje bitno sunce i more, turisti traže doživljaj.“⁵⁶

Popis aktivnosti koje se smatraju turističkim uslugama aktivnog i pustolovnog turizma vezano uz Zakon o pružanju usluga u turizmu utvrđuje Hrvatska gospodarska komora (HGK) u okviru Zajednice pustolovnog turizma, a to su:⁵⁷

- Kanuing (canoeing),
- Špiljarenje (caving),
- Slobodno penjanje (sportskih smjerova, višeduzinaca i *Deep water solo*: penjanje iznad mora),
- Biciklizam,
- Planinarenje (*walking, hiking, trekking, ferrata*),
- Jahanje,

⁵⁵ Zakon o pružanju usluga u turizmu, NN 130/17

⁵⁶ Dostupno na: http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Gari-Cappelli-Sve-je-manje-bitno-sunce-i-more-turisti-traze-doživljaj?meta_refresh=true 23.04.2020.

⁵⁷ Dostupno na: <https://www.hgk.hr/s-turizam/turisticke-usluge-aktivnog-i-pustolovnog-turizma-popis-aktivnosti>, 16.01.2020.

- Kajak po rijekama,
- Kajak po moru,
- Veslanje na dasci (*Stand up paddling*),
- Rafting,
- Kanjoning (*canyoning*),
- *Zipline*,
- Aktivnosti u okviru adrenalinskih parkova,
- Padobransko jedrenje/parajedriličarstvo (*Paragliding/parasailing*),
- *Kitesurfing/kiteboarding*,
- Skakanje užetom (*Bungee jumping*),
- Usluge koje se pružaju na motornim vozilima uz vodiča- *buggy, quad, jeep* vožnje.

U ovom poglavlju najprije će se prikazati povijest razvoja aktivnosti u pustolovnom turizmu Republike Hrvatske, a zatim će se detaljnije analizirati neke od prethodno navedenih pustolovnih aktivnosti, odnosno, planinarenje, ronjenje i brdski biciklizam.

3.1. Povijest razvoja aktivnosti u pustolovnom turizmu Republike Hrvatske

Nakon Drugog svjetskog rata započela je ekspanzija masovnog turizma na svjetskom tržištu, dok se u Hrvatskoj masovni turizam pojavljuje dvadesetak godina kasnije. Tendencije prema specifičnim oblicima turizma na hrvatskom su području prisutne tek zadnjih nekoliko godina. Za takve je oblike turizma potreban odgovarajući menadžment s obzirom na brojnost i složenost sadržaja koju sofisticirana potražnja zahtijeva u sferi ponude. U Hrvatskoj sve je intenzivniji rast i razvoj turizma te stalnih promjena njegova sadržaja, koje se posebno intenziviraju od sedamdesetih godina prošloga stoljeća kada u svom razvojnom putu turizam ulazi u svoju „zrelu fazu“. Time turizam postaje nezaobilazni dio suvremenog načina života te ostvaruje sve značajnije prihode.⁵⁸

Razvoj turizma u Hrvatskoj kao i u ostalim državama bio je popraćen raznim političkim događajima, a takve su političke aktivnosti utjecale na sam razvoj turizma.

⁵⁸ Geić, S.: op. cit., str. 220.

Razvojne faze turizma na području današnje Hrvatske obuhvaćaju:⁵⁹

- Prvu fazu – razdoblje preteča turističkog razvoja ili pojava sličnih turizmu,
- Drugu fazu – konac devetnaestog stoljeća, odnosno faza znatiželje,
- Treću fazu – razdoblje od početka dvadesetog stoljeća do konca Prvog svjetskog rata, odnosno faza „osvješćivanja“,
- Četvrtu fazu – razdoblje između dva svjetska rata, odnosno faza prvih postignuća,
- Petu fazu – razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, odnosno faza intenzivnog turističkog razvoja,
- Šestu fazu – razdoblje od 1991. godine do početka 21. stoljeća, odnosno faza oporavka i konsolidacije turističkog života u Hrvatskoj.

Posljednja desetljeća 20. stoljeća obilježena su rastom i disperzijom turizma na sve dijelove svijeta te raspodjelom na različite oblike koje turistička teorija naziva posebnim, specifičnim, alternativnim ili selektivnim oblicima suvremenog turizma. Od sredine prošlog stoljeća, intenzivnim rastom životnog standarda i slobodnog vremena kod razvijenih emitivnih zemalja dolazi do naglog razvoja tržišta potražnje te sve šire lepeze tržišne ponude receptivnih područja. Pojam “specifični“ koristi se kao protuteža masovnom proizvodu "sunca i mora", a podrazumijeva kvalitetniji, društveno i ekološki prihvatljiviji proizvod, onaj koji naglašava izvorni identitet i trajnu inovaciju, sadržaj koji snažnije privlači turista i pruža nešto iznimno atraktivno, uzbudljivo, nedoživljeno.⁶⁰

Hrvatska pripada zemljama koje privlače turiste više odlikama svoga prirodnoga prostora i bogatstvom kulturno-povijesne baštine, nego kvalitetom, raspoloživošću ili raznovrsnošću novostvorenih turističkih atrakcija. Među prirodnim atrakcijama najvažnije mjesto imaju more, razvedena obala te mnoštvo otoka, ali brojne očuvane prirodne plaže, kao i zelenilo i šumovitost velikog dijela teritorija. Hrvatska se, s obzirom na svoju ukupnu površinu, ističe i izuzetno velikim brojem turistički atraktivnih zaštićenih prirodnih područja, a prema bioraznolikosti nalazi se u europskom vrhu. Velik potencijal na turistički nerazvijenim područjima predstavlja turistička valorizacija područja uz Dunav, Savu, Dravu, Unu, Kupu, Cetinu i druge rijeke te jezera i ostale unutarnje vode. Osim prirodnih atrakcija vezanih uz

⁵⁹ Vukonić, B.: op.cit., str. 23-24.

⁶⁰ Geić, S.: op.cit., str. 211.-212.

more kao što su nacionalni parkovi Brijuni, Kornati i Mljet, Hrvatska ima i niz atrakcija povezanih s krškim fenomenima kao što su slapovi i sedrene barijere Plitvičkih jezera i rijeke Krke, stijene Velebita, spilje, ponori i druge krške atrakcije, te velik broj jedinstvenih nacionalnih parkova i parkova prirode na kontinentalnom području kao što su među ostalim, Risnjak, Žumberak, Lonjsko polje, Papuk i Kopački rit.⁶¹

Svjetsko Udruženje pustolovnog turizma (Adventure Travel Trade Association, ATTA) u godišnjem izvješću proglasilo je Hrvatsku vodećom destinacijom za razvoj pustolovnoga turizma u regiji koja obuhvaća istočnu Europu i središnju Aziju. Hrvatska je zauzela takvu poziciju zahvaljujući velikim resursima za razvoj pustolovnog turizma, na temelju kojih se mogu razvijati brojne aktivnosti na otvorenom, od promatranja ptica, planinarenja, raftinga, penjanja po stijenama do špiljarenja i paraglajdinga. ATTA je vodeće Udruženje koje u svom sastavu ima oko tisuću agencija, turističkih zajednica i investitora u pustolovnom turizmu, a uz Hrvatsku turističku zajednicu u članstvu je i desetak hrvatskih turističkih agencija.⁶²

Prema Strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, govoreći o pustolovnom turizmu, radi se o opsegom sve značajnijoj i brzo rastućoj grupi proizvoda za koju neki operatori prijavljuju rast do 30% godišnje. Ta grupa proizvoda uključuje ronjenje, kajaking, kanuing, rafting, adrenalinske sportove, lov, ribolov i zimske sportove te sportske pripreme. Iako se, posebice u brdovitom i obalnom dijelu Hrvatske, ubrzano razvija široka ponuda različitih aktivnosti, posebice špiljarenja i paraglajdinga, Hrvatska još uvijek nedovoljno koristi svoje komparativne prednosti za razvoj specifičnih oblika turizma.⁶³

U Republici Hrvatskoj su se tako za sada najviše razvili planinski centri, a oni koji nude najbolje uvjete su na Bjelolasici, Velebitu, Medvednici, Papuku i u Delnicama. Osim planinarenja, u Hrvatskoj je dobro organizirano i turističko ronjenje kroz Ronilački savez i klubove u okviru Saveza međunarodnih ronilačkih škola. Uz ove dvije aktivnosti, sve se više razvija i disciplina brdskog biciklizma, posebice u Istri i na Lošinju koji su se i svojim smještajnim objektima prilagodili ovom interesu koji raste na strani potražnje. Više o nabrojanim aktivnostima pustolovnog turizma će biti napisano u nastavku.

⁶¹ Strategija razvoja turizma do 2020. godine (NN 55/2013) , str. 5.

⁶² Dostupno na: <http://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatska-br-1-za-razvoj-pustolovnog-turizma-318660>, 18.01.2020.

⁶³ Strategija razvoja turizma do 2020. godine (NN 55/2013) , str. 9.

3.2. Planinarenje kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske

„Planinarstvo je vrlo širok pojam koji obuhvaća gotovo sve čovjekove djelatnosti vezane uz kretanje po planinama. Planinarenje je način i stil života, niz aktivnosti koje suvremenom čovjeku život čine zanimljivijim, zdravijim i ljepšim.“⁶⁴ Planinarenje predstavlja aktivan oblik odmora.

Smatra se da je planinarenje kretanje snagom vlastitih nogu po planinama radi osobnog užitka te da osim planinarenja postoje i druge vještine kretanja po planinama, a to su pješaćenje, penjanje i planinarsko skijanje. Shodno tomu, planinar je osoba koja se kreće planinama snagom vlastitih nogu radi osobnog užitka.⁶⁵

Planinarenje po svojoj prirodi najčešće obuhvaća putovanja bez materijalnog cilja, no mnogi planinari na izletima u planine ne osjećaju se kao turisti jer se kreću izvan uobičajenih turističkih ruta. Unatoč tomu, mnoga planinarska putovanja imaju obilježja turističkih putovanja pa se planinarstvo uvjetno može smatrati jednim od specifičnih oblika turizma. Za razliku od klasičnih oblika turizma, planinarenje iziskuje određeno znanje i vještine, a vremenom i s iskustvom donosi i potrebu za novom edukacijom. Upravo zato što planinarenje kao aktivnost sadrži fizičku aktivnost i boravak u prirodi, smatra se pustolovnim turizmom.⁶⁶

Planinarske udruge postoje diljem svijeta, a najviše su rasprostranjene u visoko razvijenim zemljama svijeta i zemljama s atraktivnim planinama. Najveći broj planinarskih udruga imaju velike alpske zemlje- Švicarska, Austrija, Njemačka, Italija i Francuska. Krovna asocijacija planinarskih saveza u svijetu je Union Internationale des associations d'alpinisme (UIAA).⁶⁷

Svjetska i hrvatska planinarska povijest vrlo je bogata i zanimljiva. Čovjek se u planinama kretao od najdavnijih vremena, a tada je to činio zbog egzistencijalnih i ekonomskih razloga kao što su lov, zaštita, ispaša stoke, život u špiljama, sječa drva.⁶⁸

Što se tiče planinarenja u Hrvatskoj, o prvim istraživanjima i usponima piše Petar Zoranić još 1536. godine u svom pjesničkom djelu „Planine“. U njemu su prvi put opisani Velebit i Dinara.⁶⁹

⁶⁴ Čaplar, A. (2008.): Planinarski vodič po Hrvatskoj. Meridijani. Zagreb, str. 9.

⁶⁵ Čaplar, A. (2012.): Planinarski udžbenik. Hrvatski planinarski savez. Zagreb, str. 13.

⁶⁶ Ibid., str. 14.

⁶⁷ Ibid., str. 14.-15.

⁶⁸ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 23.

⁶⁹ Čaplar, A. (2012.): op.cit., str. 29.

U Hrvatskoj je 1874. osnovano Hrvatsko planinarsko društvo (HPD), čime je u Hrvatskoj započela organizirana planinarska djelatnost. Hrvati su tada bili deveti narod u svijetu koji je imao svoje planinarsko društvo, čak prije nekih alpskih naroda. Gradska kuća na Sljemenu, uređena 1878. bila je prva planinarska kuća u jugoistočnoj Europi.⁷⁰

Nakon Drugog Svjetskog rata 1945. zabranjeno je djelovanje planinarskih društava. Novo razdoblje planinarenja u Hrvatskoj počelo je osnutkom Planinarskog društva Zagreb 1948., danas HPD „Zagreb-Matica“, a odmah nakon toga osnovana su i brojna druga društva. Godine 1947. osnovan je Planinarski savez Hrvatske, a 1950. godine osnovana je Gorska služba spašavanja.⁷¹

Najuspješniji hrvatski alpinist je Stipe Božić, koji se popeo na najviše vrhove svih kontinenata i na tri najviša himalajska vrha, od čega dvaput na vrh Mount Everesta. Stipe Božić bio je 85. čovjek na vrhu Everesta, a o tim je usponima i drugim akcijama snimio nekoliko zapaženih dokumentarnih filmova i napisao nekoliko knjiga. Najistaknutija od tih knjiga je K2- trijumf i tragedija, u kojoj opisuje uspon na drugi po visini vrh na svijetu- K2, a prilikom te ekspedicije nekoliko je članova njegovog tima nesretno nastradalo.⁷²

⁷⁰ Ibid., str. 30.

⁷¹ Ibid., str. 32.

⁷² Poljak, Ž.; Čaplar, A.. (2014.): Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika. Hrvatski planinarski savez. Zagreb, str. 146-150.

Slika 1. Stipe Božić na vrhu Mount Everesta



Izvor: <https://www.hps.hr/planinarstvo/ekspedicije/>

Da bi netko postao članom planinarske udruge, treba uplatiti godišnju članarinu u planinarskom društvu, a takvo se članstvo potvrđuje članskom iskaznicom Hrvatskog planinarskog saveza s ovjerenom članskom markicom za tekuću godinu. Prihode od članarina dijele HPS i planinarska udruga za svoju djelatnost.⁷³

Slika 2. Znak Hrvatskog planinarskog saveza



Izvor: <http://www.hps.hr>

Putovi pogodni za planinarenje markiraju se kako bi planinari i drugi posjetitelji planina sa što manje teškoća sigurno stigli do željenog cilja- planinarske kuće, vrha ili nekog drugog zanimljivog odredišta u planini. Osnovna oznaka (markacija) za označavanje planinarskih putova u Hrvatskoj je crveni krug s bijelom točkom u sredini, dok se na tanjim stablima umjesto takvih okruglih markacija koristi crveno-bijelo-crvena pojasna markacija. Križanja, račvišta i odvojci planinarskih putova najavljuju se oznakom X ispod osnovne markacije, 30

⁷³ Čaplar, A. (2012.): op.cit. , str. 20.

do 50 metara prije križanja, a smjerovi putova označavaju se putokaznim pločama, putokazima i strelicama. Oznake se u pravilu postavljaju tako da se stojeći kod jedne može vidjeti sljedeća.⁷⁴

Po karakteru, planinarski putovi ili njihovi dijelovi mogu se razvrstati u sljedećih nekoliko tipova:⁷⁵

- put po stijenama,
- šumsko bespuće,
- uska šumska staza (puteljak),
- široka šumska staza,
- kolni put,
- makadamska cesta i
- asfaltna cesta.

Markiranje ili označavanje planinarskih puteva provode članovi planinarskih društava, kao dio planinarske aktivnosti, na planinskom području za koje su zaduženi. Označavanjem puta postiže se sigurno i lako kretanje, naročito u višim planinskim predjelima pod lošim vremenskim uvjetima.⁷⁶

Premužićeva staza smatra se najpoznatijom planinarskom stazom u Hrvatskoj. Ona je pješački, planinarski put koji prolazi vršnim dijelovima Sjevernog i Srednjeg Velebita. Dugačka je 57 kilometara, a zbog kvalitete gradnje i uklopljenosti u prirodni okoliš, ova staza predstavlja biser graditeljstva pješačkih puteva u Hrvatskoj. Ime je dobila po šumarskom inženjeru Anti Premužiću. Izgradnjom Premužićeve staze omogućen je pristup u najnepristupačnije i najljepše dijelove Velebita koji su dotad bili poznati samo malom broju okolnoga stanovništva.⁷⁷

⁷⁴ Čaplar, A. (2008.): op.cit., str. 15.

⁷⁵ Čaplar, A. (2008.): op. cit., str. 15.

⁷⁶ Smerke, Z., (1997.): Hrvatske planine, SMAND, Varaždin, str. 11.

⁷⁷ Dostupno na: <https://planinarenje.hr/odredista/premuziceva-staza-vsuj?podrucje=sjeverni-velebit>, 04.05.2020.

Slika 3. Premužićeva staza



Izvor: <http://www.na-putu-prema-gore.hr/portfolio-item/zavizan-premuziceva-staza-20-10-2018/>

Najčešći motivi za osobno planinarsko djelovanje su užitak, koristi od kretanja i boravka u planini i vrednovanje planinarskih uspjeha.⁷⁸

Osnovni cilj planinarenja je ipak užitak, a svakom je planinaru zajedničko to što se u planini želi odmoriti i osjetiti zadovoljstvo. Kretanje po planinama osobama pruža promjenu od napetosti koju čovjek doživljava u vrtlogu gradskoga života te osmišljen način provođenja slobodnog vremena radi osobnog užitka. Zato se kaže da planinarima koji primjenjuju odgovarajuća znanja i vještine napor koji ulažu pri kretanju nije muka, oni tjelesnu aktivnost promatraju kao sredstvo i metodu za ostvarenje zadovoljstva.

Uz užitak, planinari u većoj ili manjoj mjeri planinareći ostvaruju i zdravstvene i socijalne koristi. Kretanje u planini smatra se jednom od najzdravijih aktivnosti jer je napor uglavnom skladno tjelesno raspoređen i jer se odvija u prirodi. Osim toga, kretanje u planinama poboljšava psihičko stanje, jer je gotovo uvijek popraćeno emotivnim doživljajima.⁷⁹

Što se tiče kretanja u planini, razlikujemo četiri osnovne vještine (tehlike) kretanja po planini: pješaćenje ili *trekking* (ljetno i zimsko), planinarenje ili *hiking* (ljetno i zimsko), penjanje ili

⁷⁸ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 35.-37.

⁷⁹ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 36.

climbing (sportsko, u stijeni, po zaleđenoj podlozi, alpsko-kombinirano) i planinarsko skijanje.⁸⁰

Članovi planinarskih udruga osigurani su za slučajeve trajnog invaliditeta i smrti na planinarskim izletima. Sastavni dio planinarske udruge za nezgode u planinama i pomoć unesrećenima je Hrvatska gorska služba spašavanja. „Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS) dobrovoljna je neprofitna humanitarna javna služba specijalizirana za spašavanje u planinama, stijenama, speleološkim objektima i drugim nepristupačnim terenima gdje ne mogu pristupiti redovne službe.“⁸¹

HGSS „organizira i provodi djelatnosti spašavanja i zaštite ljudi u planinama i drugim nepristupačnim područjima i izvanrednim okolnostima, što prije svega uključuje otklanjanje neposrednih opasnosti u planinama, provedbu preventivnih mjera, potragu za izgubljenim osobama, spašavanje iz speleoloških objekata, spašavanje na skijalištima i penjalištima, potraga i spašavanje iz lavina, davanje sigurnosnih preporuka osobama i organizatorima turističkih i sportskih i drugih aktivnosti u prirodi.“⁸²

Slika 4. Zaštitni znak Hrvatske gorske službe spašavanja



Izvor: <http://www.gss.hr/>

Dani hrvatskih planinara središnje su godišnje okupljanje planinara. Svake godine organizira ih Hrvatski planinarski savez u suradnji s nekim planinarskim društvom koje je domaćin.⁸³

⁸⁰ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 87.

⁸¹ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 340.

⁸² Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja. NN 79/06, 110/15. 2006. Hrvatski sabor. Zagreb. čl.-5

⁸³ Dostupno na: <https://www.hps.hr/planinarstvo/dani-hrvatskih-planinara/>, 28.04.2020.

Planinarske kuće, odnosno planinarski objekti u širem smislu, omogućavaju odmor i boravak planinara te čine planine pristupačnijima. U Hrvatskoj danas ima oko 150 planinarskih objekata, a razlikujemo ove tri vrste:⁸⁴

- planinarski domovi- oni su otvoreni vikendom, blagdanima ili stalno i u pravilu pružaju mogućnost prehrane i okrepe,
- planinarska kuća (u užem smislu)- one su otvorene samo povremeno ili u dogovoru s upraviteljem, na primjer samo nedjeljom i
- planinarsko sklonište- to su nezaključane, stalno otvorene i neopskrbljene kuće u kojima se može prenoćiti bez prethodne najave onome tko njime upravlja.

Većinom planinarskih kuća upravljaju planinarske udruge. U svim planinarskim domovima i kućama u Hrvatskoj, uz predočenje članske iskaznice planinari imaju 50 posto popusta na punu cijenu noćenja, dok je u skloništima noćenje u pravilu besplatno.⁸⁵

Tako se, primjerice, među ugostiteljsko-smještajnim kapacitetima Parka prirode Medvednica nalazi nekoliko planinarskih domova, hotela i ostalih vrsta ugostiteljskih objekata. Među najpoznatijima su: Planinarski dom Glavica, Planinarski dom Puntijarka, Planinarski dom Runolist, Dom crvenoga križa, hotel Tomislavov dom, turistički apartmani Snježna kraljica i sl.⁸⁶

Hrvatske su planine iznimno povoljne za penjanje. Iako hrvatske stijene nisu osobito visoke, one obiluju problemima svih stupnjeva težine.⁸⁷

Zaključuje se da se u Hrvatskoj mogu pronaći putovi koje će bez problema prijeći i oni pojedinci koji su se prvi puta odlučili na ovakvu aktivnost, ali i staze koje su iznimno zahtjevne te su preporučene samo osobama s većim iskustvom u planinama i razvijenim vještinama za kretanje po zahtjevnom terenu.

U nastavku će biti nabrojane najznačajnije planinarske lokacije po hrvatskim regijama ili područjima:⁸⁸

⁸⁴ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 84.

⁸⁵ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 85.

⁸⁶ Dostupno na: <https://www.pp-medvednica.hr/turisticka-ponuda/ostala-ponuda/ugostiteljski-objekti/>, 19.08.2020.

⁸⁷ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 51.

⁸⁸ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 54.-61.

- Slavonija- Papuk, Krndija, Psunj, Požeška gora i Dilj gora,
- Bilogora i Moslavačka gora
- Hrvatsko zagorje- Kostelsko gorje, Strahinjčica, Ravna gora, Ivanščica i Kalnička gora,
- Zagrebačko područje- Medvednica, Samoborsko gorje i Žumberak,
- Karlovačko područje, Banovina i Kordun- Zrinska gora, Petrova gora, Vinica i Vodenica,
- Gorski kotar- Klek, Bjelolasica, Bijele i Samarske stijene, Bitoraj, Viševica, Kobiljak i Medviđak, Tuhobić, Risnjak, Snježnik i Obruč,
- Istra- Učka i Ćićarija,
- Velebit- Sjeverni Velebit, Srednji Velebit i Južni Velebit,
- Lika- Lička Plješivica, Ozeblin, Kremen i Poštak,
- Dalmatinska zagora- Dinara, Troglav, Kamešnica, Promina i Svilaja,
- Srednja Dalmacija- Trtar, Boraja, Kozjak, Mosor, Poljička planina i Omiška Dinara,
- Biokovo- Jugozapadni dio Biokova, Veliki Šibenik i Sveti Mihovil, Matokit i Rujnica,
- Planine hrvatskog juga- Sveti Ilija na Pelješcu i Sniježnica iznad Konavala,
- Jadranski otoci- Krk s vrhom Obzova, Cres s vrhom Gorica, Lošinj s gorom Osorščica, Rab s vrhom Kamenjak, Pag s vrhom Sveti Vid, Brač s Vidovom gorom, Hvar sa Svetim Nikolom, Vis s vrhom Hum i Mljet s Velikim gradom.

Slika 5. Nacionalni park Risnjak (1418m) i planinarski dom Schlosserov dom



Izvor: <https://www.hps.hr/info/planinarske-kuce/planinarski-dom-schlosserov-dom/>

Planinarski dom Schlosserov dom nalazi se unutar Nacionalnog parka Risnjak. Planinarske staze kojima se može doći do Nacionalnog parka Risnjak su iz pravca Gornjeg Jelenja, zatim iz prilaz iz predjela Cajtige i prilaz iz smjera Crnog Luga. Sam dom Dr. Josip Schlosser Klekovski otvoren je 1932. godine, od tada je nekoliko puta renoviran, a posjećen je i danas.⁸⁹

U Hrvatskoj se, sukladno Zakonu o zaštiti prirode, sustav zaštite najvrjednijih i najatraktivnijih prirodnih predjela zasniva na kategorizaciji koja obuhvaća devet razina zaštite, a to su: strogi rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, posebni rezervati, regionalni parkovi, spomenici prirode, značajni krajobraz, park šume i spomenici parkovne arhitekture.⁹⁰

Dva planinska područja koja su zaštićena kao strogi rezervati, što znači da u tim područjima nije dozvoljena nikakva ljudska djelatnost osim istraživanja, su Hajdučki i Rožanski kukovi na Velebitu te Bijele i Samarske stijene na Velikoj Kapeli. Planinska područja u Hrvatskoj koja su zaštićena kao parkovi prirode su Paklenica, Sjeverni Velebit i Risnjak. Parkovi prirode najblaži su oblici zaštite velikog područja od onih koji su vezani za turizam, bogati su raznovrsnim prirodnim i kulturnim obilježjima. Planinski parkovi prirode su Medvednica, Žumberak i Samoborsko gorje, Biokovo, Papuk, Velebit i Učka.⁹¹

⁸⁹ Dostupno na: <http://np-risnjak.hr/posjecivanje/mogucnost-obilaska/risnjak/>, 18.08.2020.

⁹⁰ Geić, S.: op. cit., str. 131.

⁹¹ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 288.-289.

Osnovna obilježja planinarskih putovanja su odredište u planini, kretanje u planini koje bi trebalo trajati bar pola sata i vodič koji će voditi brigu o kretanju i funkcioniranju skupine (ako putovanje podrazumijeva skupinu ljudi).⁹²

Prema trajanju i složenosti, planinarske odlaske u planine dijelimo na izlete, ture i ekspedicije. Tako je planinarski izlet kraće putovanje ili izlazak u planinu radi odmora ili rekreacije, planinarska tura je višednevno ili višesatno planirano kretanje po planini u kojem su etape i vrste kretanja unaprijed određeni, a ekspedicija je složeno i zahtjevno dugotrajno putovanje u teško dostupno planinarsko područje.⁹³

U Hrvatskoj postoji sedam županija u čijim se planinskim mjestima bilježi turistički promet. To su Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Ličko-senjska, Požeško-slavonska, Primorsko-goranska i Zagrebačka županija. Nositelji planinarskog turizma u Hrvatskoj su Karlovačka, Ličko-senjska i Primorsko-goranska županija.⁹⁴

Planinarenje u Hrvatskoj zastupljeno je tek sa 3,9% u aktivnostima koje turisti obavljaju za vrijeme boravka u destinaciji.⁹⁵

Unatoč tomu, prema svemu navedenome zaključuje se da je planinarenje u Hrvatskoj poprilično zastupljena aktivnost pustolovnog turizma, samo je teško pratiti brojke koje se ostvaruju unutar te aktivnosti, budući da se mnogi pojedinci ili grupe upuštaju u planinarenja bez da su prethodno članovi nekoga planinarskoga društva.

Ponuda planinarskih objekata, u kojima se najčešće ostvaruje prihod unutar ove aktivnosti pustolovnog turizma, u Hrvatskoj je poprilično dobra. Neke je prostore potrebno sanirati ili preurediti, ali može se reći da ne postoji planinsko područje koje je zanimljivo turistima bez planinarske kuće ili doma.

Planinarenje se, kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske, može još bolje prezentirati potencijalnim domaćim i inozemnim turistima kroz marketinške kampanje i oglašavanje putem društvenih mreža. Sve više ljudi u zadnje vrijeme teži ideji ispunjenog i zdravog života, što uključuje tjelovježbu, zdravu i umjerenu prehranu i boravak u prirodi, stoga se očekuje razvoj planinarenja kao aktivnosti pustolovnog turizma u Hrvatskoj.

⁹² Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 221.

⁹³ Čaplar, A. (2012.): op. cit., str. 221.

⁹⁴ Čorak, S., Mikačić, V. (2006.): Hrvatski turizam- plavo- bijelo- zeleno. Znanstvena edicija instituta za turizam. Zagreb. str. 252.

⁹⁵ Tomas ljetno 2017 (2018.): Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj. Institut za turizam, str. 41.

3.3. Ronjenje kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske

Čovjekova nastojanja da se spusti pod vodenu površinu stara su vjerojatno koliko i povijest ljudskog društva, motivirana znatiželjom, potrebom za traženjem novih izvora hrane, radi sklanjanja od opasnosti ili u namjeri da se iznenadi neprijatelja. Brojni indirektni dokazi govore o ranim i relativno uspješnim zaronjavanjima čovjeka na dah ili pomoću jednostavnih pomagala.⁹⁶

Ronjenjem se, općenito, naziva boravak pod vodom uz zadržavanje daha ili uz pomoć uređaja koji omogućuju disanje. Razlikuje se ronjenje na dah (apnea), klasično ronjenje vezano uz pumpu za zrak ili kompresor na površini i ronjenje sa samostalnom (autonomnom) ronilačkom opremom. Pri ronjenju na dah na malim dubinama rabi se maska s disalicom i peraje. Klasična ronilačka oprema za dubine do 60 m sastoji se od gumenog ili neoprenskog nepropusnog odijela, kacige, cijevi za opskrbu zrakom, komunikacijskog uređaja, veznoga konopa, utega, teških cipela i pojasa za alat. Ronilac udiše zrak ili plinsku mješavinu, koja se izvana tlači u kacigu.⁹⁷

U mnogim iskopinama na priobalnom području Republike Hrvatske otkrivene su veoma stare naslage školjki iz čega se može zaključiti da su obale od davnina bile nastanjene i da je čovjek iz mora crpio hranu.

Jadransko je more pomalo zatvoreno, ali ipak dovoljno veliko da se u njemu skrivaju neke od najljepših svjetskih ronilačkih lokacija u kojima je život bogat i raznovrstan. Oblici života hrvatskog podmorja dio su evolucijskoga naslijeđa iz daleke pretpovijesti svjetskoga mora. Izvrstan primjer za to jesu više od 500 milijuna godina stare sredozemne dlakavice, ili pak meduze, evolucijski morski pioniri koji i danas prosperiraju.⁹⁸

⁹⁶Gošović, S. (1990.): Ronjenje u sigurnosti – podvodna medicina i tehnika autonomnog ronjenja. Jugoslavenska medicinska naknada. Zagreb. , str. 21.

⁹⁷ Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/ronjenje-ronilastvo/>, 04.05.2020.

⁹⁸ Andrić, M. (2012.): Ronjenje u Hrvatskoj- Sve tajne Jadranskog podmorja. Zagreb. str. 13.

Slika 6. Sredozemna dlakavica



Izvor: http://obrt-kornati-nautilus.hr/antedon_mediterranea.htm

S obzirom na položaj Hrvatske i vezu s morem, nije teško zaključiti kako je veza čovjeka s morem bila neizbježna i nužna. Kroz vrijeme je istraživački duh čovjeka nastojao da što više upozna more, pa tako i onaj svijet koji je more skrivalo ispod svoje površine.

Neki siguran datum o početku ronjenja na području Jadranskoga mora ne može se utvrditi, ali smatra se da se roni, u nekom od primitivnih oblika, od samih početaka života na ovom području. Pravi procvat ronjenja kao turističke aktivnosti bilježi se nakon 1996. godine, kad se pojavljuje niz ronilačkih centara i započinje masovniji dolazak turista na obalu Republike Hrvatske. Najprije je u fokusu za ronioce bila Istra, a kasnije i drugi dijelovi Hrvatske.⁹⁹

Izvjeshno je da Hrvati rone dulje od 1000 godina. Svi su hrvatski kraljevi imali na ratnim brodovima skupine ili pojedince sposobne zaroniti na dah i pregledati korito nasukanoga broda, spasiti potonuli predmet, uloviti ribu ili brati školjke. Najbrojniji su ronioci raznih mornarica na hrvatskome dijelu Jadrana bili upravo Hrvati.¹⁰⁰

Prvi hrvatski ronilački aparat zatvorenoga kruga izradio je 1950. godine inženjer Medur u Rijeci. Hrvatska je danas jedna od nekoliko zemalja u svijetu sposobnih konstruirati i graditi podmornice. Diverzantska ronilica tipa R-2 jedan je od najboljih modela u svojoj klasi u svijetu. Osobitu pozornost ronilaštvu u Republici Hrvatskoj posvećuje Hrvatska ratna mornarica (grana Oružanih snaga Republike Hrvatske).¹⁰¹

⁹⁹ Andrić, M. :op. cit., str. 220.

¹⁰⁰ Fulanović, D. (1996.): U podmorju Jadrana-Ronilaštvo u Hrvatskoj.Tehnički muzej, Zagreb. str. 9.

¹⁰¹ Fulanović, D.: op. cit., str. 10.

U Hrvatskoj danas ima oko 3000 ronilaca, od čega ih je oko 1000 okupljenih u Hrvatskom ronilačkom savezu sa sjedištem u Zagrebu, Dalmatinska 12.¹⁰²

Hrvatski ronilački savez krovna je organizacija ronilaštva u Hrvatskoj, osnovan je 1992. godine, a punopravni je član Svjetske ronilačke konfederacije (CMAS), Hrvatskog olimpijskog odbora (HOO) i Hrvatske zajednice tehničke kulture (HZTK). Danas okuplja 150 klubova i više od 150 ronilačkih centara koji zajedno s pridruženim im članicama čine brojku od 566 registriranih članica u Republici Hrvatskoj. Hrvatski ronilački savez utvrdio je Pravila ronjenja koja utvrđuju uvjete za sigurno ronjenje, a smatra se da sve izvan tih pravila ulazi u područje vlastite (ne)odgovornosti. Opći uvjeti za pristup organiziranom ronjenju su:¹⁰³

- članstvo u HRS-u,
- punoljetnost ili suglasnost roditelja i
- liječnička potvrda o sposobnosti.

Što se tiče duljine boravka pod vodom, čovjek je unapređujući opremu za ronjenje uvijek imao samo jedan cilj, a to je produžiti vrijeme boravka i učiniti boravak pod vodom što lagodnijim, bilo da se radi o lovu za hranom, otkrivanju nalazišta, popravku brodova, vojnih svrha ili samo o potrebi promatranja podmorskoga života. Ovisno o tipu ronjenja, glavnu ronilačku opremu, bez koje se ne može zamisliti ugodno i sigurno ronjenje, čine: maska za ronjenje, peraje, odijelo, rukavice, kompenzator plovnosti, boce za ronjenje, instrumenti, nož, utezi, podvodna svjetiljka i čizme.¹⁰⁴

Djelatnost ronilačkog turizma u Hrvatskoj mogu obavljati samo za to registrirane tvrtke koje su ishodile dozvole i koncesijska odobrenja. Prema podacima Hrvatske gospodarske komore, procjenjuje se da u hrvatskom dijelu Jadrana godišnje roni između 75.000 i 100.000 turista. Od toga strani državljani čine negdje oko 85% ukupnog broja ronionca.¹⁰⁵

Turističko ronjenje u Republici Hrvatskoj mogu pružati pravne i fizičke osobe, to jest:¹⁰⁶

¹⁰² Fulanović, D.: op. cit., str. 10.

¹⁰³ Ibid., str. 12.

¹⁰⁴ Andrić, M.: op. cit., str. 222.

¹⁰⁵ Delibašić, Z. (2010.): Edukacija stručnih kadrova za potrebe ronilačkog turizma u Republici Hrvatskoj. Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu. Zagreb. str. 153.

¹⁰⁶ Dostupno na: <http://psc.hr/turisticko-ronjenje/>, 06.05.2020.

- trgovačka društva, zadruge, trgovci pojedinci i obrtnici, sa sjedištem u Republici Hrvatskoj ili drugoj državi ugovornici Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru i Švicarskoj Konfederaciji koji su registrirani za pružanje usluga u turizmu te
- javne ustanove koje upravljaju zaštićenim područjima na svom području, registrirane za obavljanje podvodnih aktivnosti, pod uvjetima propisanim Zakonom i drugim posebnim propisima kojima se regulira obavljanje podvodne aktivnosti ako je ronjenje namijenjeno turistima ronionicima u svrhu rekreacije i razgledavanja podmorja i to: organizirano ronjenje, vođeno ronjenje, organiziranje probnih urona i tečajeva ronjenja, prijevoz turista ronioca na ronilačku lokaciju, prihvata, čuvanje i održavanje ronilačke opreme turista, iznajmljivanje ronilačke opreme (oprema za disanje pod vodom, ronilačko odijelo i slično), punjenje posuda pod tlakom dišnim plinovima za potrebe turista i druge slične usluge za potrebe turista.

Stručna osposobljenost za zanimanje instruktora ronjenja u turističke svrhe (ronilački poslovi u turizmu) dokazuje se upisom u radnu knjižicu. U radnu knjižicu zanimanje instruktor ronjenja može se upisati samo temeljem uvjerenja o stručnoj osposobljenosti. Ta uvjerenja izdaju samo Ustanove za obrazovanje odraslih, kojima su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te Agencija za obrazovanje odraslih izdali dozvolu za osnivanje ustanove a to su:¹⁰⁷

- Hrvatska olimpijska akademija (HOA),
- Društveno veleučilište u Zagrebu – odjel za izobrazbu trenera pri Kineziološkom fakultetu,
- Pučko otvoreno učilište "Hrvatska ronilačka škola" iz Splita,
- Pučko otvoreno učilište "Libar" iz Šibenika i
- Učilište "Poduka" iz Solina.

Ronjenje je u Hrvatskoj definirano brojnim propisima, od zakona i pravilnika do Statuta HRS-a, Pravila ronjenja HRS-a i raznih posebnih pravilnika. U Hrvatskoj se ronjenje može obavljati samostalno i u organizaciji registriranih ronilačkih centara. Ukoliko se turističko ronjenje želi obavljati u registriranim ronilačkim centrima, potrebna je iskaznica. U posebnim zonama nije moguće ronjenje niti uz posjedovanje individualnoga odobrenja. To su zone pod posebnom zaštitom Ministarstva kulture i ronjenje je moguće isključivo uz pratnju voditelja

¹⁰⁷ Delibašić, Z.: op. cit., str. 154.

ronjenja iz ovlaštenoga ronilačkoga centra. Roniti se ne smije u krugu od 100 metara od usidrenih ratnih brodova i čuvanih vojnih objekata na obali. Nacionalni parkovi Kornati i Mljet zone su kontroliranoga ronjenja za koje dozvolu izdaju uprave parkova. Oko otoka Visa, Biševa, Sveca, Brusnika, Suška, Lastova, Palagruže, u morskom pojasu 300 metara oko potopljenih brodova 'Szent Istvan', 'Coriolanus', 'Baron Gautsch', 'S57' te na nalazištima oko Žirja i Cavtata može se roniti uz prethodnu suglasnost područnih ureda Ministarstva kulture. Za nepoštivanje pravila ronjenja plaća se kazna i do 15.000 kn.¹⁰⁸

Jadransko more sastavni je dio Mediterana, specifičan po tome što zadire duboko u europsko kopno između dugih obala Italije i Hrvatske. Zato je Jadran dio Mediterana koji je Središnjoj Europi najbliži i najdostupniji. Njegova istočna obala, hrvatski Jadran, najrazvedeniji je dio Mediterana, s ukupno 1244 otoka, otočića i grebena, ukupne duljine obale od 6278km, površine od 138.595 km²; najveće dubine od 1330 metara (južna jadranska kotlina) i iznimne prozirnosti mora- i do 50 metara dubine.¹⁰⁹

Godinama je sjeverna zona jadranske obale (Istra i Kvarner) bila dostupniji posjetiteljima, što je turističku sezonu činilo dugotrajnijom, a Dalmacija je zbog lošije prometne povezanosti imala kraću, ali intenzivnu sezonu tijekom srpnja i kolovoza. Iako već sada primorje i podmorje Jadrana nudi mnoštvo atraktivnih lokacija za odmor i uživanje u ronjenju, poznavatelji hrvatske obale svjesni su činjenice da će predstojeća otkrića prirodnog i kulturnog bogatstva tog dijela mediteranske obale tek pokazati pravu vrijednost Jadrana.¹¹⁰

Burna prošlost i priroda u hrvatskom podmorju dovele su do toga da se u hrvatskom podmorju mogu naći mnoge zanimljivosti za ronioce. Osim toga, Jadransko more obiluje biljnim i životinjskim svijetom, kao i monumentalnim podvodnim zidovima i grebenima, olupinama brodova i zrakoplova te brojnim arheološkim nalazištima.

Neposredni kopreni masiv Hrvatske jedan je od posebnih u svijetu: Dalmacija leži na takozvanom krasu ili krškom terenu, prepunom procjepa, špilja, jama i kanala. Prema broju špilja koje su pronađene na kopnu, pretpostavlja se da je još najmanje 1500 špilja i podmorskih jama u Jadranskom moru neotkriveno. Osim specifičnih biljnih i životinjskih vrsta koje žive samo u Jadranu, a tražene su za podvodni foto i videosafari, među najtraženije

¹⁰⁸ Andrić, M.: op. cit., str. 221.

¹⁰⁹ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 1.

¹¹⁰ Ibid., str. 2.

lokacije pripadaju oni lokaliteti koji kriju tragove prošlih vremena: arheološki lokaliteti i podmorske olupine.¹¹¹

Zadnjih godina ronjocima su posebno zanimljiva ronjenja špiljama. Najstarija područja koja sadrže ostatke potonulih brodova datiraju iz antičkih vremena na starim trgovačkim podmorskim putovima iz Grčke prema sjevernoj Italiji i njihovim usputnim kolonijama na jadranskoj obali, a to su bili: Cavtat (Epidaurus), Mljet (Meleda), Korčula (Korkira), Hvar (Pharos), Vis (Issa), Split (Spalatum), Solin (Salona), Trogir (Tragurium), Rogoznica (Heracleia), sidrišta u kornatskom području, šire područje Šibenika i Zadra, Pula (Pola), rimske vile na Brijunima i mnoge druge mikrolokacije kojima su se drevni pomorci služili za zakloništa i sidrišta. Vrijeme srednjega vijeka još je više intenziviralo trgovinu između Italije i Bliskoga Istoka; Venecija tada postaje trgovačka metropola, a primorski gradovi na području današnje hrvatske naglo su se razvijali. Ratne pomorske bitke 19. i 20. stoljeća ostavile su svoje tragove na morskome dnu. Mnoge olupine nakon Drugoga svjetskoga rata izvađene su s morskoga dna, posebno uz obalu Istre, ali i danas postoji priličan broj olupina koje su dostupne sportskim roniteljima.¹¹²

Takve hrvatske posebnosti posebno želi prezentirati Hrvatska turistička zajednica (HTZ) na svjetskom turističkom tržištu, osobito na nautičkim i ronilačkim sajmovima. Prema HTZ-u, ronjenje je posebna, vrlo mlada i perspektivna aktivnost pustolovnog turizma.¹¹³

Najpoznatije ronilačke lokacije u Republici Hrvatskoj su: Istra i Kvarner, i u Dalmaciji-Zadar, Šibenik, Split i Dubrovnik te većina otoka u blizini tih gradova.

Među najpoznatijim olupinama u Istri je olupina putničkoga broda Baron Gautsch, neposredno ispred Rovinja. Na toj lokaciji aktivno je desetak ronilačkih centara. Osim navedenoga putničkoga broda, na području istarskog podmorja pronađen je i brod Coriolanus, a olupina se nalazi u zaštićenoj zoni što znači da se ronjenje na njemu ne može obavljati bez ovlaštenog ronilačkog centra. Zatim, na istarskom podmorju nalazi se i teretni parobrod Hans Schmidt, teški bombarder Consolidated b-24 kraj luke Vrsar u Istri, kao i teretni jedrenjak Kostrena zapadno od uvale Bobina.¹¹⁴

¹¹¹ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 2.

¹¹² Andrić, M.: op. cit., str. 220.-221.

¹¹³ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 3.

¹¹⁴ Frka, D.; Mesić, J. (2002.): Tajne Jadrana- Ronilački vodič po olupinama hrvatskog Jadrana, Adamić, Rijeka, str. 8.-36.

Slika 7. Olupina putničkoga broda Baron Gautsch



Izvor: <https://www.bokanews.me/featured/baron-gautsch-100-obljetnica-potapanja/>

Zona najsjevernijih otoka Jadrana vrlo je atraktivna za ronioce koji vole roniti na podvodnim grebenima i zidovima. Tako i na području Kvarnera postoje ostaci potonulih brodova, dva najpoznatija teretna parobroda su Lina i Vis u blizini otoka Cresa, eskortni razarač TA 36, teretni jedrenjak s teretom topova, motorni brod M/B Peltastis blizu otoka Krka, teretni parobrod Tihany u blizini otoka Unije i dr.¹¹⁵ Ronilački centri svojim rasporedom dobro pokrivaju razvedeno područje kraj Krka, Raba, Lošinja i Cresa, a kopneni centri nalaze se uglavnom u pojasu od Rijeke do Selca.¹¹⁶

Diljem Dalmacije još se u blizini Zadra nalazi olupina bojnog broda Szent Istvan koji je bio austro-ugarska mornarica, dok su kod otoka Visa olupine teškog bombardera Boeing B-17G, teretnog parobroda Vassilios T. i Teti, putničko teretni parobrod Brioni, tegljač Ursus, a torpedni čamac Schnellboot S57 koji je pripadao Njemačkoj ratnoj mornarici nalazi se kod Pelješca.¹¹⁷

Otok Vis je osim zbog olupina, atraktivno ronilačko područje i zbog špilja na Biševu i Visu (Modra, Medvjeda, Zelena špilja), a mnoštvo arheoloških lokacija svrstava Vis u

¹¹⁵ Frka, D.: op. cit., str. 38.-89.

¹¹⁶ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 15.

¹¹⁷ Frka, D.: op. cit., str. 92.-140.

nezaobilaznu ronilačku destinaciju. Ronilački centri toga područja nalaze se u Visu i Komiži.¹¹⁸

Slika 8. Modra špilja



Izvor: <https://gorgonija.com/2017/07/14/modra-spilja/>

Zadarsko područje u Dalmaciji najbogatije je otocima i prednost takvoga akvatorija je u tome što se u svim vremenskim uvjetima može pronaći lokacija dovoljno zaklonjena od vjetrova i valova za sigurno ronjenje. Unutar područja Parka prirode Telašćica i Nacionalnog parka Kornati potrebne su posebne dozvole za ronjenje, pa je u praksi uobičajeno da se ronilački izleti obavljaju pod okriljem ovlaštenih ronilačkih centara koji svoje baze imaju na Murteru i u području od Biograda do Primoštena.¹¹⁹

U podmorju kraj otoka Premuda nalazi se špilja, odnosno sustav špilja, koji je prozvan Katedrala. Ime je špilja dobila po golemom prostoru, holu koji je nadsvođen kamenom kupolom.¹²⁰

¹¹⁸ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 35.

¹¹⁹ Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>, str. 25.

¹²⁰ Andrić, M.: op. cit., str. 66.

Slika 9. Ulaz u Katedralu



Izvor: http://www.ronjenjehrvatska.com/hr/ronilacke_lokacije/lokacija/28-ch-0?&l_over=1

U Jadranskom moru mogu se pronaći i koraljni zidovi, iako oni prolaze kroz fazu koja se zove *bleaching*- proces odumiranja koralja uslijed povišenja temperature. Koralji se mogu pronaći u blizini Dubrovnika, kraj Lastova, Zlarina i Mljeta.¹²¹

Osim olupina, špilja i podvodnih zidova, u podmorju istočne obale Jadrana mogu se pronaći i geološki strmci, preplavljeni kanjoni i ušća rijeka, morska jezera i vrulje.¹²²

Jadran obiluje i brojnim vrstama riba i ostalog životinjskog svijeta u moru koji također privlače ronioce. Neke atraktivne morske vrste su: morski klobuk, hlap, spužve, žuta korasta moruzgva, crvena moruzgva, sredozemna dlakavica, žarnjak, hobotnica, zvjezdača, morski konjic, brojne školjke od kojih su najpoznatije zaštićene vrste- kamotočac, prstac, periska i plemenita periska te ribe fratar, glavoč krvoust, kovač, ugor, pauk mrkulj, šarag, podujka, jera kirnjica i mnoge druge.¹²³

Ronjenje u Hrvatskoj zastupljeno je sa 16,3% u aktivnostima koje turisti obavljaju za vrijeme boravka u destinaciji i prema učestalosti ulazi u prvih osam takvih aktivnosti.¹²⁴

Zaključuje se da je ronjenje jedna od omiljenijih aktivnosti domaćih i stranih turista. To je aktivnost koju čak i oni turisti koji se kreću u većim grupama, i ne dijele stavove tipičnog turista pustolova, lako mogu obavljati tijekom primjerice ljetnog godišnjeg odmora, kombinirajući takvu aktivnost s plivanjem, kupanjem i sunčanjem. Valja napomenuti kako je

¹²¹ Dostupno na: <https://www.otoci.eu/koralji-uz-koje-ih-otoke-vezemo-i-sto-prijeti-njihovom-opstanku/>, 06.05.2020.

¹²² Fulanović, D.: op. cit., str. 44.-46.

¹²³ Andrić, M.: op. cit., str. 1.-72.

¹²⁴ Tomas ljeta 2017 (2018.): Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj. Institut za turizam, str. 41.

ronjenje jedna od najskupljih aktivnosti pustolovnog turizma, stoga se u ovaj oblik rekreacije uglavnom uključuju ljudi veće kupovne moći.

Valja istaknuti da se, uz samostalno ronjenje, u Hrvatskoj dobro kontrolira organizirano ronjenje preko registriranih ronilačkih centara koji se nalaze diljem cijele hrvatske obale. Na zaštićenim lokacijama ronjenje zahtjeva učinkovito upravljanje kako bi se zaštitila ekološka i kulturna vrijednost i osiguralo korištenje resursa. Kao rezultat rastućeg svjetskog trenda potražnje za ronilačkim uslugama dolazi do toga da će se ronjenje kao aktivnost pustolovnog turizma nastaviti razvijati, s obzirom na uvjete koje Hrvatska ima. Ipak, potrebno je dodatno reklamirati ronilačku aktivnost u Republici Hrvatskoj, kroz dobro osmišljenu marketinšku strategiju i upotrebu suvremenih multimedijских tehnologija i društvenih mreža. Bude li se promišljeno radilo na toj misiji, istočni Jadran bi mogao postati vodeća ronilačka destinacija Sredozemnoga mora.

3.4. Brdski biciklizam kao aktivnost pustolovnog turizma Republike Hrvatske

„Biciklizam je način kretanja kopnom uz upotrebu bicikla, prijevoznog sredstva na ljudski pogon. Iako je prvotno nastao u 19. stoljeću u Europi kao način bržeg i lakšeg transporta ljudi, danas je osim načina prijevoza i vrlo rašireni sport te oblik rekreacije i dio je razvitka novog oblika turizma – cikloturizma. Osnovni koncept bicikla do danas nije se bitno mijenjao, osim što je tehnološki napredak donio primjenu kvalitetnijih materijala, a današnji bicikli daleko su upravljiviji i sigurniji, pomoću njih mogu se postizati i relativno velike brzine.“¹²⁵

Procjenjuje se da će u europskim okvirima udio putovanja tijekom kojih je vožnja bicikala glavna aktivnost ili je bicikl glavno prijevozno sredstvo porasti u idućih desetak godina više od 10 posto, a još je značajniji tržišni segment onih kojima je tijekom odmora vožnja biciklom važna dodatna aktivnost. Iz toga proizlazi da cikloturizam predstavlja jedan od turističkih proizvoda s najvećom perspektivom rasta i razvoja.¹²⁶

¹²⁵ Kos, G., Klarić, Z., Feletar, P. (2014.): Model vođenja cikloturističkih ruta na primjeru Bjelovarsko-bilogorske županije, Podravina, 13 (26), str.77.

¹²⁶ Ministarstvo turizma - Institut za turizam, razni autori (2015.). Akcijski plan razvoja cikloturizma, str 25.

Bicikl se u Hrvatskoj pojavio u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, točnije u šezdesetim godinama, a kao sportska grana se razvio dvadeset godina kasnije. Prvi bicikl u Zagreb donio je Ladislav Beluš sa svjetske izložbe iz Pariza 1867. godine. U rujnu 1886. godine u Osijeku odobren je rad Društva biciklista Concordia, a svrha Društva bila je promicati raširenje korištenja bicikla kao prijevoznog sredstva. U Zagrebu je 1877. godine utemeljena druga velika biciklistička organizacija - Hrvatski klub biciklista Sokol. Inicijator je bio Franjo Hochmann; učitelj tjelovježbe i stručni vođa Hrvatskog sokola. U prvim godinama djelovanja najbolji biciklist u klubu bio je Ivan Mihelić.¹²⁷

Brdski biciklizam je grana biciklizma koja se odnosi na vožnju po zahtjevnijim terenima kao što su brdski i šumski putevi, ali i parkovi. Ovaj sport je postao vrlo popularan i privlači brojne bicikliste, neovisno o tome jesu li rekreativci ili natjecatelji.¹²⁸

Osim što je zabavan i prepun adrenalina, iziskuje i određenu razinu spretnosti, uvježbanosti, poznavanje tehnike, vještinu pokreta, balansa i koordinacije.¹²⁹

Brdski je biciklizam nastao u Kaliforniji početkom 1970.-ih, a planina Tamalpais, poznatija po skraćenom nazivu Tam, općenito se smatra mjestom njegova rođenja.¹³⁰

Za brdski biciklizam nužno je potreban brdski bicikl s dobrim kočnicama i čvrstim lancem, kaciga, naočale, štitnici za laktove i koljena, obuća za bicikl i odjeća od sintetske tkanine koja štiti od vjetra, kiše, sunca i hladnoće.

¹²⁷ Tour of Croatia (2017.): Službeni vodič, dostupno na :

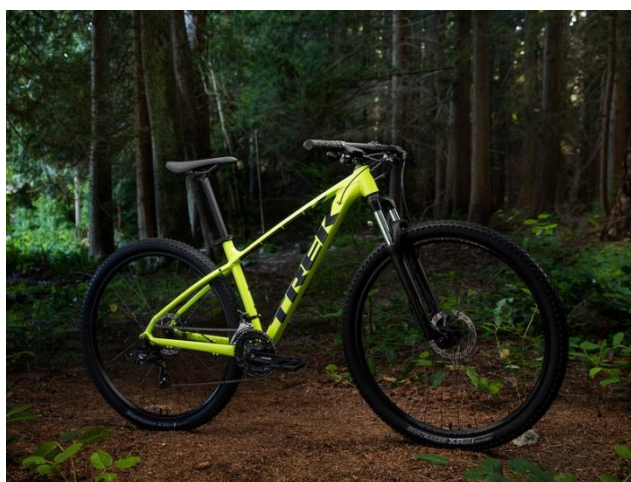
<https://www.crorace.com/press/2017/Roadbook%20Tour%20of%20Croatia%202017.pdf> 02.05.2020.

¹²⁸ Dostupno na: <http://www.os-grofa-jdraskovica-zg.skole.hr/web-8raz-2009-10/8c/159-mountain-biking-brdski-biciklizam.html> , 07.02.2020.

¹²⁹ Dostupno na: <http://blidinje.net/vjestina-je-vrlina-brdski-biciklizam-po-zahtjevnom-terenu/> 02.05.2020.

¹³⁰ Mills, S. (2002.): Brdski biciklizam. Znanje, Zagreb str.8.

Slika 10. Primjer brdskog bicikla



Izvor: <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/trek-marlin-5-najbolji-bicikl-u-svojoj-klasi/>

Kada se biciklist nađe na brdu, pogotovo na zahtjevnijem terenu, bitnije od brzine postaje balansiranje. U početku nije jednostavno, ali ustrajnim vježbanjem se razvijaju tehnike i vještine. Što se tiče fizičkih osobina, u svladavanju tehnike održavanja ravnoteže na biciklu, vrlo je važno imati snažan trup. Svaki prelazak preko stijena i kamenja traži od biciklista da snagom trupa usmjeravaju bicikl i održavaju se na kotačima. Što je strmiji spust, centar ravnoteže više je potrebno pomaknuti unatrag. Osim toga, bitno je upotrijebiti snagu nogu i podignuti bicikl ispod sebe u slučajevima kada se na putu nađu prepreke. Rukama je bitno održavati ravnotežu. U situacijama kada je teren ispod bicikla poprilično neravan, pogotovo u spuštanju nizbrdo, grčevito hvatanje volana je nešto što se treba izbjegavati jer djeluje kontraproduktivno. Zato je bitno da biciklisti imaju savijena koljena, podižu se povremeno iz sjedala i izaberu pravu brzinu koja će zajamčiti opuštenu i sigurniju vožnju.¹³¹

Postoji šest disciplina brdskog biciklizma, a to su:¹³²

- Cross Country,
- Downhill,
- Uphill,
- Freestyle,
- Dual slalom i

¹³¹ Dostupno na: <https://3sporta.com/brdski-biciklizam-po-zahtjevnom-terenu/>, 07.02.2020.

¹³² Dostupno na: <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/brdski-biciklizam-discipline/>, 07.02.2020.

- Trials.

Najpoznatije su Cross-country i Downhill disciplina.

Cross-country jedina je disciplina brdskog biciklizma koja je zastupljena na Olimpijskim igrama. Utrka traje najduže od svih pa je iz tog razloga izuzetno bitna fizička izdrživost natjecatelja. To je ujedno i najstarija mountain bike (MTB) disciplina, a može se reći da je zbog nje i nastala ova grana biciklizma. Cross-country utrka sastoji se od savladavanja uzbrdica i nizbrdica. Ova disciplina je miks raznih MTB disciplina poput endura, traila, free-ridea, uphilla i downhilla, ali u manje ekstremnom obliku. Cross-country uglavnom je početna faza bavljenja nekog pojedinca brdskim biciklizmom jer je najlakša, a njome se može vježbati izdržljivost i suočavanje sa strmijim nizbrdicama i oštrijim zavojima koje je potrebno savladati.¹³³

Slika 11. Cross Country biciklizam na otoku Braču



Izvor: <https://www.tportal.hr/sport/clanak/sve-o-spektakularnoj-utrci-brdskim-biciklima-oko-otoka-braca-krece-invazija-foto-20180515>

Downhill disciplina brdskog biciklizma specifična je po tome što je spust najstrmiji i ne uključuje velike zavoje. Brzina je izuzetno velika, a trkači zbog rizika od ozljeda i opasnog terena vožnju voze sami, jedan po jedan. U ovom tipu natjecanja vozači najviše riskiraju te se jednostavno prepuštaju situaciji. Ekstremnost downhilla kao discipline je velika. Na uzbrdicu se najčešće nije moguće odvesti biciklom već se natjecatelji penju hodajući ili čak dizalom i žičarom. Da bi se savladao spust, potrebne su izvrsne vještine i kontrola.¹³⁴

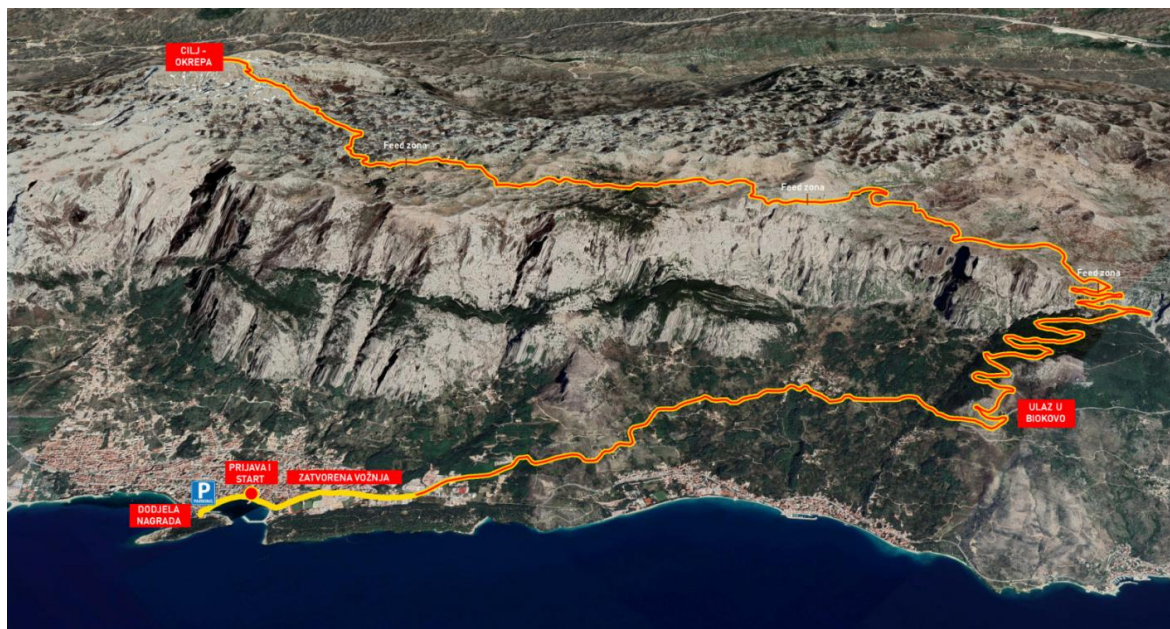
¹³³ Dostupno na: <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/brdski-biciklizam-discipline/> 07.02.2020.

¹³⁴ Ibid.

Što se tiče samih utrka, u Hrvatskoj su od utrka u aktivnosti brdskog biciklizma zastupljene Cross-country utrke, kružne utrke i utrke izdržljivosti. Kros utrke okupljaju najširi broj natjecatelja jer odgovaraju najširem krugu biciklista, dok su utrke izdržljivosti mnogo popularnije od kružnih utrka.¹³⁵

U uphill disciplini, u Hrvatskoj je najpoznatija Biokovo uphill utrka.

Slika 12. Biokovo uphill utrka- tura



Izvor: http://zsugm.hr/site/wp-content/uploads/2019/05/Biokovo_uspon_2019.-prikaz-staze.jpg

Istarsko proljeće nezaobilazna je profesionalna biciklistička utrka koja se vozi sredinom ožujka, a u četiri dana prolazi se kroz gotovo cijelu Istru. Na toj utrci nastupaju uglavnom momčadi u kategorijama professional i continental.¹³⁶

Općenito, kada se govori o vrstama uspona, biciklisti ih dijele na kratke strme uspone i dugačke uspone, dok se spuštanje biciklima u brdskom biciklizmu dijeli na strme spustove i padine, prelaženje i doskakivanje i duge brze spustove. I u usponima i u spustovima postoje zavoji, a za savladavanje istih potrebno je razviti posebne tehnike.¹³⁷

Hrvatski biciklistički savez (HBS) danas predstavlja nacionalni sportski savez koji je član Hrvatskog olimpijskog odbora kao i Međunarodne biciklističke federacije (UCI). Natjecateljski biciklizam u Hrvatskoj za kojeg je nadležan isključivo HBS, od 2008. godine

¹³⁵ Mills, S.: op. cit., str. 38.

¹³⁶ Turistička zajednica grada Rovinja: Vaše savršeno igralište- Biciklizam, bike brošura 2020., str.30.

¹³⁷ Mills, S.: op. cit., str.33.-37.

bilježi nastup na olimpijskim igrama u Pekingu s trojicom vozača- Rogina, Miholjević i Kvasina te nastup na Olimpijskim igrama u Londonu 2012. godine s dvojicom vozača- Rogina i Đurasek u cestovnom biciklizmu. Od značajnijih rezultata treba izdvojiti osvajanje brončane medalje 2012. godine na svjetskom cestovnom juniorskom prvenstvu (Rumac) vozača koji je vozio MTB (brdski biciklizam) u mlađim dobnim kategorijama. Iz navedenog može se zaključiti da hrvatski vozači mogu konkurirati u svjetskom biciklizmu. Organizacijski gledano, natjecanja od kategorije Junior (17 i 18 godina) pod okriljem su UCI-a te se održavaju po UCI pravilima. Biciklizam je izuzetno dobro zastupljen u školskom sustavu Republike Hrvatske preko programa Sigurno u prometu u sklopu predmeta Tehničke kulture za djecu do 13 godina pod okriljem Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta. HBS ima samostalnost u organizaciji biciklističkih natjecanja za mlađe dobne kategorije, međutim savez ta natjecanja ne organizira niti financira, već se natjecanja organiziraju i financiraju preko biciklističkih klubova u sklopu Kupa Hrvatske te Nacionalnih prvenstava. Česta je pojava promjene termina natjecanja u zadnji tren te otkazivanje natjecanja koja se naknadno ne održavaju. Od disciplina u mlađim dobnim kategorijama odvijaju se natjecanja iz Ciklokrosa, Mtb-a, cestovnog biciklizma (cesta i kronometar) te piste (500 m i 2000 m, na bodove), a postoje dvije nacionalne reprezentacije, cestovna i MTB.¹³⁸

MTB reprezentacija Hrvatske 2016. godine sudjelovala je na Europskom prvenstvu u Francuskoj te na MTB Europskom prvenstvu u Grazu, a natjecatelji su postigli odlične rezultate.¹³⁹

U biciklističkom sustavu Republike Hrvatske svake godine se na svim nacionalnim prvenstvima proglase državni prvaci u pojedinim disciplinama i kategorija, najbolji su od njih, u pravilu iz cestovnog biciklizma, bez ikakvih kriterija, sudjelovali kao reprezentacija na međunarodnim cestovnim utrka. Od 2008. godine do 2013. godine mlađi juniori (U-16 i U-17) kao reprezentacija sudjelovala je u Austriji na međunarodnoj utrci s preko 20 nacija u trajanju od 4 dana.¹⁴⁰

Hrvatska je prepoznala i potencijal i moguću buduću važnost cikloturizma, a tako i brdskog biciklizma u hrvatskom turizmu putem Strategije za razvoj turizma do 2020. godine istaknuvši cikloturizam kao jedan od segmenata turizma koji bi omogućio rast

¹³⁸ Štimec, B.; Rajner, J.; Pavlić, N.; Sedlar, N.; Cesarec, R.: Analiza stanja hrvatskog biciklizma za mlađe dobne kategorije od 2008. do 2013. godine, str. 459.

¹³⁹ Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/sport/hrvatska-mtb-reprezentacija-u-rapcu-560615>, 07.02.2020.

¹⁴⁰ Štimec, B.: op. cit., str. 461.

turizma i kojem bi trebalo pružiti dodatnu pažnju kako bi se iskoristili potencijali koje Hrvatska ima u tom segmentu.¹⁴¹

Ponuda u segmentu specijalizirane smještajne ponude za cikloturiste nudi se u hotelima s najširim spektrom usluga prilagođenih zahtjevima gostiju željnih atraktivnog aktivnog odmora. Hotel Pineta u Vrsaru najistaknutiji je takav hotel u Hrvatskoj, a najbrojniju skupinu smještajne ponude u sklopu biciklističkog turizma čine Bike&Bed objekti u Istri među kojima se nude obiteljske kuće za odmor i vile te druge strukture smještajnih jedinica.¹⁴²

Za sada je vožnja biciklom u Hrvatskoj zastupljena sa 12,6% u aktivnostima koje turisti obavljaju za vrijeme boravka u destinaciji.¹⁴³

Neke od najpoznatijih hrvatskih destinacija za biciklizam u brdima su: Biogradska rivijera, Gorski kotar, Sjeverozapadna Istra, Regija Skradin- Drniš- Knin, Aurea Pannonia, Međimurje, Varaždinska regija i Zagreb i Zagrebačka županija.¹⁴⁴

Većina biciklističkih staza podrazumijeva samo djelomičnu brdsku dionicu, dok je ostatak puta po cesti ili uz jezero.

Na Medvednici je poznata biciklistička staza koja vodi od Planinarskog doma Risnjak do Kustošije. Taj je spust odličan za uvježbavanje spuštanja biciklom kroz planinu. Kombinacija je šumskog puta i makadama, a duljina staze je 10 km. Prilikom bicikliranja na mnogim su mjestima lokacije koje pružaju predivan pogled na grad Zagreb.¹⁴⁵

Goranska biciklistička transverzala relativno je nova biciklistička trasa koja povezuje sve gradove i općine Gorskog kotara i njihove prirodne, kulturne i povijesne atrakcije te gastro delicije. Ona obuhvaća postojeće šumske i lokalne ceste s malo prometa, a namijenjena je prvenstveno ljubiteljima prirode i brdskog biciklizma. Transverzalom se može upoznati cijelo područje Gorskog kotara u dijelovima. Sastavljena je iz 7 etapa od 28 do 43 kilometra i ukupno broji 260 kilometara. Zajedno s 9 poveznica čini više od 400 kilometara jedinstvenog užitka na biciklu. Zbog prepoznatljive i atraktivne konfiguracije terena na cijeloj transverzali ima više od 5000 metara ukupnog uspona i jednako toliko spusteva.¹⁴⁶

¹⁴¹ Strategija razvoja turizma do 2020. godine (NN 55/2013) , str. 8.

¹⁴² Turistička zajednica grada Rovinja: Vaše savršeno igralište- Biciklizam, bike brošura 2020., str. 21.-22.

¹⁴³ Tomas ljeta 2017 (2018.): Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj. Institut za turizam, str. 41.

¹⁴⁴ Dostupno na: <http://apps.jutarnji.hr/htz/biciklizam2/>, 07.02.2020.

¹⁴⁵ Mills, S. op. cit., str. 94.

¹⁴⁶ Dostupno na: <http://gorskikotarbike.com/>, 07.02.2020.

Zapadna obala Istre i njezina unutrašnjost umreženi su obilježenim biciklističkim rutama. Među njima se može pronaći splet staza specijaliziranih za brdske vožnje, prelijepo predjele za rekreacijske vožnje u kojima će uživati cijela obitelj kao i onih cestovnih koje nude atraktivne izazove rekreativnim ljubiteljima, ali i idealne uvjete za treninge profesionalnih biciklista.¹⁴⁷

Otok Hvar istaknuo se jer nudi brdovit i strm teren koji je savršen za brdske bicikle. Staza Purkin kuk kreće i završava od parka mjesta Stari Grad prema Velom Grablju, ali najteži dio dolazi kod penjanja na Svetog Nikolu koji je ujedno i najviši vrh Hvara. Spuštanje se nastavlja do mjesta Dol kroz Starigradsko polje i slijedi povratak na polazišnu točku. Za trasu dugu 21,5 kilometara potrebno je dva i pol sata vožnje.¹⁴⁸

Otok Cres također ima zanimljivu biciklističku stazu dugu 52 kilometra koja je puna kratkih spustova i malih uspona, kao i drvenih vrata koja je potrebno otvoriti i zatvoriti zbog ovaca. Staza prolazi i kroz Lubenice, a brdskim se bicikliranjem može doći i do istoimene plaže.¹⁴⁹

Jedna od dužih biciklističkih trasa dio je europske rute Mura – Drava od Međimurja do Varaždina. Sama biciklistička staza počinje kod graničnog prijelaza Vič, a dijeli se u 10 etapa. Cilj je naselje Vularija u blizini Varaždinskog jezera. Cijela dužina biciklističke rute iznosi 322 kilometra, a vrijeme potrebno za njezinu vožnju jest od četiri do sedam dana. Zbog svoje se dužine i mnoštva brda ova staza smatra namijenjenom samo za najizdrživije.¹⁵⁰

Staza u Nacionalnom parku Krka duga 30 kilometara puna je uspona i izazovnog terena. Poznata je i kao trasa jednog od najtežih Dalmatinskih maratona, a predviđeno trajanje vožnje je dva do tri sata.¹⁵¹

Svjetski kup na Lošinju biciklistička je utrka najvišeg ranga održana u Hrvatskoj, s kojom se može uspoređivati tek Svjetski kup u BMX-u slobodnog stila održan u Osijeku. MTB spust privlači puno veću pažnju svjetske javnosti, a konkurencija među vrhunskim natjecateljima posljednjih je godina na izuzetno visokoj razini. Ovaj projekt među ostalim ubrzava i razvoj biciklističke ponude na otoku Lošinju. Ponuda hotela i drugog smještaja već je od ranije na

¹⁴⁷ Dostupno na: <https://www.maistra.com/hr/aktivnosti/biciklizam> , 07.02.2020.

¹⁴⁸ Dostupno na: <https://100posto.jutarnji.hr/bubble/biciklisticke-staze-kroz-hrvatsku-koje-morate-isprobati>, 07.02.2020.

¹⁴⁹ Mills, S.: op. cit., str. 92.

¹⁵⁰ Dostupno na: <https://100posto.jutarnji.hr/bubble/biciklisticke-staze-kroz-hrvatsku-koje-morate-isprobati>, 07.02.2020.

¹⁵¹ Ibid.

visokoj razini, a sada se tome dodaju i nove MTB staze koje će zaokružiti sliku Lošinja kao najzanimljivije biciklističke destinacije.¹⁵²

Hrvatska može zahvaliti raznovrsnoj i velikim dijelom nedirutoj prirodi kojom obiluje i tako uspješno gradi imidž jednog od vodećih cikloturističkih odredišta. Šumski putevi, seoske ceste, biciklističke staze kroz prirodu i vinograde omogućuju istinsko uživanje u vožnji biciklom za sve zaljubljenike u prirodu i avanturu. Tome pridonosi blaga sredozemna i umjerena kontinentalna klima. Biciklisti preferiraju predsezona i posezona, što je odlična prilika za bolje korištenje već postojećih kapaciteta. S obzirom na to da se turizam u Hrvatskoj uglavnom svodi na ljetnu sezonu, uloga cikloturizma je produljenje turističke sezone jačanjem predsezone i posezone.

Brdski biciklizam nudi turistima mogućnost da istražuju i otkrivaju manje poznata područja koja se često nalaze u planinama ili u geografskim nedostupnim područjima. Brdski biciklizam može se promatrati i kao održivi oblik turizma jer dijeli društvene, ekološke i ekonomske vrijednosti koje karakteriziraju održivi turizam.

¹⁵² Dostupno na: <https://mtb.hr/vijesti/7958-losinj-idealna-mtb-destinacija.html>, 08.02.2020.

4. MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA BUDUĆEG RAZVOJA AKTIVNOSTI PUSTOLOVNOG TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatska ima potencijala za daljnji razvoj gotovo svih pustolovnih aktivnosti. Prirodna bogatstva Hrvatske zapravo su još uvijek neotkrivena, a pustolovni turizam može iskoristiti te prirodne resurse i pretvoriti ih u gospodarske resurse. Ovdje se očituje konverzijska funkcija turizma, odnosno „sposobnost turizma u pretvaranju neprivrednih resursa u privredne, koji, da nema turizma ili da nisu uključeni u turističke tokove, ne bi ni ostvarivali ekonomske učinke, ponajprije prihod.“¹⁵³ Takvih resursa u Hrvatskoj ima puno, a primjeri su more, nezagađen zrak, planine, rijeke, neobična jezera, vodopadi i brojni drugi. Turisti su postali ekološki osvješteniji i brinu o prirodi, a u isto vrijeme žele imati aktivan odmor, stoga je pustolovni turizam idealno rješenje za zadovoljavanje novih potreba i preferencija koje su se pojavile na turističkom tržištu na strani potražnje.

Održivi razvoj i turizam međuovisne su i međusobno uvjetovane pojave. Turizam je najviše zainteresiran za održivost resursa jer je resurs temelj njegova razvoja. Konceptija održivog razvoja temelji se na zadovoljenju potreba sadašnjih, ali i budućih generacija. Ključan su čimbenik održivog razvoja u turizmu ljudi i njihovo aktivno i pasivno djelovanje. Svakako, izravan utjecaj imaju sve javne službe i organizacije u turizmu, ali najveća odgovornost je upravo na lokalnom stanovništvu koje osigurava održivost turističke destinacije.¹⁵⁴

Tri su skupine temeljnih načela održivog razvoja:¹⁵⁵

- načela ekološke održivosti,
- načela sociokulturne održivosti i
- načela ekonomske održivosti.

¹⁵³ Čavlek, N., Bartoluci, M.: op. cit., str. 268.

¹⁵⁴ Valčić, M. (2018.): Turizam i kultura, Naklada Jurčić, Zagreb. str. 292.

¹⁵⁵ Valčić, M.: op. cit., str. 293.

Tablica 4: Mogućnosti daljnjeg razvoja aktivnosti pustolovnog turizma u Republici Hrvatskoj

RIJEKE	- aktivnosti na rijekama: Mrežnici Kupi Korani Cetini Zrmanji Krki
GORSKI KOTAR	- Špilja Lokvarka - Špilja Vrelo - Goranska biciklistička transverzala - Strogi rezervat Bijele i Samarske stijene - NP Risnjak - Bjelolasica
LIKA	- Plitvička jezera - rijeka Gacka - PP Velebit i NP Sjeverni Velebit - NP Paklenica

Među raznim prirodnim bogatstvima Republike Hrvatske su i njezine rijeke. Uz Jadransko more, one predstavljaju jedan od najvećih i najljepših hrvatskih atributa. Bitna prednost u odnosu na mnoge druge europske zemlje jest činjenica da su hrvatske rijeke ostale očuvane. Tu prednost valja zadržati i boriti se protiv zagađenja ili izgradnje hidroelektrana koje nerijetko potapljaju čitave riječne doline i uništavaju biljni i životinjski svijet rijeke.

„U drugoj polovici prošlog stoljeća rijeke su se smatrale resursima koje s pravom valja iskorištavati radi napretka, baš kao i ostale dijelove prirode. U to doba veći dio građana, društva, čak i intelektualaca, smatrao je hidroenergetske zahvate i regulaciju na hrvatskim rijekama isključivo razvojnim projektima. Zabačeni krajevi još nisu imali struju, i svaka tvornica, brodogradilište ili hidroelektrana smatrali su se isključivo pokazateljima napretka, pritom ne gledajući mnogo na štetne posljedice za prirodu i njeno očuvanje.“¹⁵⁶

Danas se više ne misli tako, nego se na rijeke gleda kao da su posebno blago. Osim toga, sada vlada svijest da očuvana priroda nije samo lijepa, nego predstavlja i gospodarsku korist,

¹⁵⁶ Šafarek, G.; Šolić, T. (2011.): Rijeke Hrvatske, Veda, Križevci, str. 21.

gledajući dugoročno i na održivi razvoj. Rijeke i čovjek uvijek su bili povezani. Čovjek je od njih dobivao vodu za piće, hranu, energiju, transport. Posebno su zanimljive krške rijeke zbog svojih prirodnih karakteristika koje su pogodne za sportove poput raftinga, kajakinga, trekinga ili planinarenja.

Rijeke u Hrvatskoj dijele se na panonske i krške. U panonske rijeke spadaju Dunav, Drava, Sava i Mura, a u krške rijeke spadaju Kupa, Korana, Dobra, Mrežnica, Mirna, Pazinčica, Dretulja, Gacka, Una, Zrmanja, Krupa, Cetina i Neretva.¹⁵⁷

Prve kanu ture održavale su se uglavnom za inozemne posjetioce na Mrežnici, Kupi i Korani još osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Masovniji turizam na hrvatskim rijekama započinje „ulaskom“ rafting čamaca među aktivnosti koje se mogu obavljati na rijeci. Danas ta djelatnost, posebno u doseg snajžnijih turističkih centara poput rijeke Cetine kod Omiša, postiže svojevrsan *boom*, pa se već analiziraju i mogući negativni utjecaji na rijeke, primjerice oštećivanje sedrenih barijera rijeka Krupa i Zrmanje na kojima su uvedeni i posebni režimi na opremu i uvjete plovidbe.¹⁵⁸

Rijeke, tako, predstavljaju i svojevrsan bijeg s pretrpanih morskih plaža, kao i mjesta na kojima turisti pronalaze mir, očuvanu prirodu, zadovoljenje određenog interesa i mogućnost za bavljenje hobijem ili sudjelovanjem u sportskim aktivnostima.

Rijeke s najviše potencijala za pustolovni turizam zasigurno su Mrežnica, Cetina, Zrmanja, Krupa, Una, Korana, Krka i Kupa te manje rijeke poput Gacke, Like i Mirne.

Vožnja raftom ili rafting u Hrvatskoj po rijekama je izazovna rekreacijska aktivnost gdje se koristi čamac na napuhavanje da bi se njime plovilo po rijeci ili drugim vodenim površinama. To se obično prakticira na “divljim” vodama ili različitim stupnjevima mirnoće voda, a cilj mu je oduševiti i uzbuditi putnike na splavi.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Dostupno na: <https://crorivers.com/popis-rijeka/>, 03.05.2020.

¹⁵⁸ Dostupno na: <https://crorivers.com/rijeke-i-čovjek/>, 04.05.2020.

¹⁵⁹ Dostupno na: <https://raftrek.com/hr/aktivnosti/rafting/>, 04.05.2020.

Slika 13. Rafting na Cetini



Izvor: <http://www.adriaturist.hr/#/rafting>

Rafting na Mrežnici i Zrmanji uključuje prolazak kroz slapove, dok su na rijeci Cetini brzaci. Gotovo svaka rijeka u Hrvatskoj na kojoj se mogu obavljati sportske aktivnosti ima svoje specifičnosti. Primjerice, Mrežnica se ističe svojim zelenim pejzažom i šumama, dok je rafting na Zrmanji i Cetini osobito atraktivan jer uključuje prolazak kroz kanjone.¹⁶⁰

Unutar granica Parka prirode Velebit bilježi se sve veći broj prodanih turističkih kanu aranžmana na Zrmanji.¹⁶¹

Rijeka Cetina nudi i avanturistički poligon Zipline koji se nalazi svega tri kilometra od grada Omiša. Taj se poligon sastoji od osam čeličnih sajli preko kojih se sudionici sjedeći u pojasu spuštaju niz kanjon. Ukupna dužina sajli je 2100 metara, od kojih je najduža sedam stotina metara duga te se nalazi na otprilike sto pedeset metara visine. Za prelazak cijelog poligona, uz pratnju dva vodiča potrebno je oko dva i pol do tri sata. Zipline ture se u sezoni održavaju tijekom cijelog dana, dok se tijekom ostatka godine održavaju po dogovoru sa zipline timom.¹⁶²

¹⁶⁰ Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/lifestyle/rafting-instruktor-i-bivsi-reprezentativac-kelemen-sto-sve-treba-znati-o-pustolovinama-na-rijekama-1317667>, 04.05. 2020.

¹⁶¹ Šafarek, G.: op. cit., str. 77.

¹⁶² Dostupno na: <http://zipline-croatia.com/hr/> 04.05.2020.

Slika 14. Zipline na Cetini (kod Omiša)



Izvor: <https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/aktivni-odmor/zipline/kanjon-cetine-omis>

Kada se govori o različitim pustolovnim, adrenalinskim i ostalim nekonvencionalnim aspektima modernog turizma, Cetina je danas turistički najeksploatiranija rijeka u Hrvatskoj.

Danas je sve više pojedinaca, parova i grupa organiziranih u sportsko-rekreativne udruge koji kreću na višednevne ture spuštajući se rijekama u kanuima i kajacima. Veslanje u različitim vrstama plovila najzastupljeniji je oblik rekreacije na hrvatskim rijekama. Gorske rijeke poput Kupe, Une i Dobre, ili kanjonski dijelovi brzog toka jadranskih rijeka, kao što su srednji i donji tok Cetine i Zrmanje, pružaju mogućnosti rekreacije s dozom adrenalina.¹⁶³

Različiti oblici rekreacije na hrvatskim rijekama nisu rezervirani isključivo za ljeto. Primjerice, uz smrznute slapove rijeke Dobre u Ogulinu uspinju se penjači opremljeni posebnom opremom. Ovakva aktivnost slična je alpinizmu, samo što se umjesto stijene nastoji osvojiti zaleđeni slap.¹⁶⁴

Zaključuje se da hrvatske rijeke pružaju najrazličitije oblike rekreacije u prirodi. Od ekstremnih sportova na divljim dijelovima rijeka, do bezazlenih šetnji i kampiranja na obalama.

Dijelovi mnogih rijeka zaštićeni su zakonom. Krka, na primjer, ima najveći stupanj zaštite kao dio nacionalnog parka kojem je ona temeljni fenomen. Izvor Kupe i njezin gornji tok u Nacionalnom parku Risnjak također su pod najvećom i najznačajnijom zaštitom. Sava, Lonja i Strug važan su dio Parka prirode Lonjsko polje. Zrmanja i Krupa uljepšavaju Park prirode

¹⁶³ Šafarek, G.: op. cit., str. 73.

¹⁶⁴ Ibid., str. 75.

Velebit. Izvori Gacke proglašeni su spomenikom prirode, a kanjon Cetine je zaštićeni krajolik.¹⁶⁵

Prihodi iz obavljanja turističkih djelatnosti na našim rijekama sve više sudjeluju u ukupnoj dobiti od turizma. U te prihode spadaju oni iz aranžmana turističkih agencija koji uključuju neku od aktivnosti koje su pogodne za obavljanje na pojedinim destinacijama, različite ulaznice te prihode od ugostiteljstva u objektima koji se nalaze u blizini rijeka. Ipak, valja zapamtiti da su očuvana šira okolica i sve funkcije same rijeke temelj modernog upravljanja vodama. Razvojem suvremenih tehnologija i novim spoznajama o osjetljivosti vode na razna onečišćenja razvijaju se i nove tehnologije pročišćavanja otpadnih voda.

Osim u hrvatskim rijekama, veliki potencijal za razvoj pustolovnog turizma krije se i u drugim atrakcijama na području Gorskog kotara i Like.

Kod Gorskog kotara za početak valja spomenuti da obiluje špiljama, a najpoznatije su špilja Lokvarka i Vrelo.

Špilja Lokvarka nalazi se istočno od Lokava u Gorskom kotaru, ima pet galerija od kojih su za posjet turista osposobljene četiri. Kroz špilju su postavljeni putevi s ogradama i stubama iz galerije na galeriju.¹⁶⁶

Špilja Vrelo nalazi se sjeverno od Fužina, a nedaleko od špilje nalazi se i rekreacijski park. Ukupna dužina svih kanala špilje Vrelo iznosi 310 metara, a turističkim se razgledavanjem može vidjeti oko 180 metara. Turistima su naročito zanimljivi stalaktiti na stropu špilje i saljevi. S obzirom da je špilja potpuno vodoravna, bez ikakvih stuba, to je jedina špilja u Hrvatskoj koju mogu razgledati i posjetitelji u invalidskim kolicima.¹⁶⁷

Osim špilja, Gorski je kotar vrlo zanimljiv za bicikliranje. Zbog toga je nastala biciklistička trasa nazvana Goranska biciklistička transverzala koja povezuje sve gradove Gorskog kotara i njihove atrakcije. Vodi po postojećim šumskim i lokalnim cestama te je namijenjena

¹⁶⁵ Šafarek, G.: op. cit., str. 77.

¹⁶⁶ Božić, V., (1999.): Speleološki turizam u Hrvatskoj, Ekološki glasnik, D. Lomnica, str 84.

¹⁶⁷ Ibid., str 88.

ljubiteljima prirode i brdskog biciklizma. Goranska transverzala izvrsna je prilika za upoznavanje Gorskog kotara na biciklu kroz višednevni aktivni odmor.¹⁶⁸

U Gorskom kotaru nalazi se i strogi rezervat Bijele i Samarske stijene koje su pravi predstavnici krških oblika koji podsjećaju na djela ljudskih ruku: tornjevi, kukovi, češljevi, noževi, izlijebljene plohe nalik orguljama i sl. Unatoč tome, šumske stijene dopiru do pod same stijene. Flora se ističe mnogim raritetima poput zvončića, runolista, kranjskog ljljana, a fauna s krupnom i sitnom divljači: medvjedi, lisice, lasice, tvorovi, puhovi, kune. Na području Bijelih stijena ističe se nekoliko lokaliteta. Neki od njih su Begova staza s tjesnacom Klanac kostura, Boce, Veliko vrh, područje Krajačeva kuk i Ačkova dolina.¹⁶⁹

Nacionalni park Risnjak zauzima dominantan položaj na zapadnome kraju Gorskog kotara. Dok je vršni stjenoviti dio Risnjaka sam za sebe krški fenomen, njegove padine prekrivene su prostranim stoljetnim šumama, a u nižem dijelu nalaze se brojne livade. Vršni dio prepoznatljiv je izdaleka po stijenama Velikog i Malog Risnjaka sa sedlom između njih na kojem je planinarski dom Schlosserov dom.¹⁷⁰ Najpopularnija staza među posjetiteljima je poučna staza Leska koja je projektirana još 1993. godine, a idealna je za obiteljsko druženje i šetnju. Glavni ulaz u park je u mjestu Crni Lug koje se smjestilo u podnožju Risnjaka.¹⁷¹

Bjelolasica se nalazi u velikom šumskom prostoru između Jasenka, Ravne Gore i Mrkopolja. Ona je najveće hrvatsko skijalište. U sjevernom podnožju Bjelolasice smjestilo se najviše selo u Hrvatskoj, Begovo razdolje.¹⁷²

Bjelolasica se smatra jednim od najvećih potencijala za zimski turizam u Hrvatskoj. Gorski kotar bi mogao imati najbolju ponudu kvalitetnog zimskog odmora, koja bi nadmašila svu ostalu zimsku ponudu u Hrvatskoj. U takvu ideju, između ostaloga, ulazi i Snježna kraljica koja bi se mogla premjestiti na područje Gorskog kotara kada bi se tamo izgradila potrebna infrastruktura. Osim velikih skijališta poput Bjelolasice, u Gorskom je kotaru također zanimljivo i skijalište na Platku, te manja skijališta koja su uglavnom zapuštena, a kriju u sebi turistički potencijal. Gorski kotar generalno ima ugodnu planinsku klimu, ljeta su svježja i kratka, a zime duge i hladne. Može se zaključiti da Gorski kotar predstavlja izlaz iz sezonskog

¹⁶⁸ Dostupno na: http://www.gorskikotar.hr/turizam/aktivan_odmor/biciklizam, 14.05.2020.

¹⁶⁹ Smerke, Z.: op. cit., str. 44.-45.

¹⁷⁰ Čaplar, A. (2008.): op. cit., str. 348.-349.

¹⁷¹ Dostupno na: <https://www.adriatic.hr/hr/blog/top-10-ideja-za-odmor-u-gorskom-kotaru-i-lici/449> 12.02.2020.

¹⁷² Smerke, Z.: op. cit., str. 44.-45.

turizma budući da ima potencijala za cjelogodišnji turizam, a najviše u sportsko-rekreativnom turizmu u koji spada i sam pustolovni turizam. Ono što Gorskom kotaru nedostaje je smišljeni marketinški plan i strategija kako iskomunicirati potencijalnim turistima da je to savršena lokacija za one koji nisu ljubitelji previsokih temperatura i gužvi na plažama ljeti jer nudi mnoge zanimljive specifične oblike turizma kao što su bicikliranje, rafting, istraživanje speleoloških objekata i bogate flore i faune.

Uz Gorski kotar, Lika također obiluje potencijalima za razvijanje pustolovnog turizma.

U zadnje vrijeme, Lika sve više postaje zanimljiva destinacija za one turiste koji žele istražiti nove putove i otkriti još neistražene predjele. Od ponude aktivnog turizma biciklizam je razvijen na gotovo svim destinacijama u regiji, dok je ostala ponuda ovisna o geografskom položaju destinacije kao i godišnjem dobu u kojem se na određeno područje dolazi. Tako je danas sve popularniji *trekking* ili trail utrke (planinsko trčanje na označenim stazama), avanturističke utrke, a isto tako i planinarenje, penjanja na Velebit ili posjet špiljama pod vodstvom speleologa.¹⁷³

Ovo su neke od najpoznatijih destinacija u Lici: Plitvička jezera, rijeka Gacka- Otočac, planina Velebit, Gospić, Perušić, Lovinac, Brinje, Udbina, Senj, Karlobag i otok Pag.

Slika 15. Plitvička jezera



Izvor: <https://lika-active.com/>

¹⁷³ Dostupno na: <https://lika-active.com/> 28.02.2020.

Plitvička jezera najstariji su i najveći nacionalni park Republike Hrvatske. Svojom iznimnom prirodnom ljepotom ovo je područje oduvijek privlačilo zaljubljenike u prirodu, pa je već 1949. godine proglašeno prvim nacionalnim parkom u Hrvatskoj. Proces osedavanja, kojim se formiraju sedrene barijere i stvaraju jezera, predstavlja jedinstvenu univerzalnu vrijednost zbog koje su Plitvička jezera dobila međunarodno priznanje 1979. godine, upisom na UNESCO-ov Popis svjetske baštine.¹⁷⁴

Gacka je vrijedan etnografski lokalitet na kojemu su udruženi: ljepota, voda, pejzaž, tradicija, autentičnost i gastronomija. Krška ponornica Gacka izvor je života za stanovništvo Gackog polja, a za turiste i putnike otkriće mira i ljepote. Voda iz rijeke može se piti (po kvaliteti druga u Europi), autohtona potočna pastrva najtraženija je riječna riba u Hrvatskoj, vodeno bilje rijeke Gacke nekada se kosilo za stoku, na izvorima i slapovima obnovljene su mlinice za mljevenje žita i stupe za pranje i „omekšavanje“ domaćega tekstila od vune te koševi za valjanje i pranje vunениh pokrivača.¹⁷⁵

Aktivnosti koje nudi rijeka Gacka i područje oko nje su sljedeće: biciklističke staze dolinom rijeke Gacke i podvelebitskim selima, pješačke staze, markirana planinarska staza Otočac-Zavižan, sportski aerodromi: Otočac, Špilničko polje te sportski ribolov na rijeci Gackoj.¹⁷⁶

Velebit je 1978. uvršten u Svjetsku mrežu rezervata biosfere („Program čovjek i biosfera“ - UNESCO). U sklopu parka prirode nekoliko je zaštićenih lokaliteta: 2 nacionalna parka (Sjeverni Velebit i Paklenica), strogi i specijalni rezervati (Hajdučki i Rožanski kukovi, Zavižan s botaničkim vrtom Visibaba, dolina Štirovača) te oko 150 jama od kojih su najvažniji speleološki objekti Cerovačke pećine i Lukina jama. U prošlosti ta je područja naseljavao veći broj ljudi, koji su ostavili tragove brojnih ruševina stočarskih kuća, sakralnih objekata i kulturnih spomenika. Oni danas svjedoče o životu u prošlosti, običajima i kulturi stanovnika na toj tajanstvenoj planini.¹⁷⁷

Zbog svoje jedinstvene prirodne osnove, izuzetnih geomorfoloških oblika i veličanstvenih šuma, prostor Velike i Male Paklenice već je 1949. godine proglašen nacionalnim parkom. Osnovni razlog proglašenja ovog prostora nacionalnim parkom bila je zaštita najočuvanijeg i najvećeg šumskog kompleksa na području Dalmacije.

¹⁷⁴ Dostupno na: <https://np-plitvicka-jezera.hr/>, 14.05.2020.

¹⁷⁵ Dostupno na: <https://lika-active.com/page/otkrijte-gacka-otocac> 28.02.2020.

¹⁷⁶ Dostupno na: <https://lika-active.com/page/otkrijte-gacka-otocac> 28.02.2020.

¹⁷⁷ Dostupno na: <https://lika-active.com/page/otkrijte-velebit> 28.02.2020.

Nacionalni park Paklenica prostire se na površini od 95 km², na obroncima južnog Velebita, a tu se nalaze i njegovi najviši vrhovi - Vaganski vrh (1757 m/nv) i Sveto brdo (1753 m/nv). Obuhvaća područje bujičnih tokova Velike i Male Paklenice, odnosno njihove prepoznatljive kanjone okomito urezane u južne padine Velebita, te širi okolni prostor. Na relativno malom području susreće se iznimno bogatstvo geomorfoloških pojava i oblika, raznolik biljni i životinjski svijet, atraktivni krajolici i netaknuta priroda. Raznolikost živog svijeta je uvjetovana klimatskim karakteristikama ali i bogatom i raznolikom geološkom prošlosti.¹⁷⁸

Aktivnosti koje nudi Velebit su sljedeće: biciklističke i planinarske staze, alpinizam, speleologija, promatranje ptica, šetnja po Premužićevoj stazi, fotosafari planinskog endemskog cvijeća i gorske divljači, jahanje konja u NP Sjeverni Velebit te biciklijada koja se održava svakoga lipnja- „Uspon na Zavižan“.¹⁷⁹

Lika je još uvijek za goste koji dolaze radi pustolovnog turizma pravi izazov i u svojoj unutrašnjosti skriva savršen teren za aktivni odmor.

S obzirom na to da su sezone nerijetko popraćene i neizbježnom gužvom; hrvatske rijeke kao i Gorski kotar i Lika idealno su rješenje kada turisti žele izbjeći potencijalne gužve. Osim toga, ovo su područja koja obiluju prirodnim ljepotama, bogatom kulturom i zanimljivom poviješću. Gorski kotar i Lika potencijalno su najiskoristivija regija u Republici Hrvatskoj za produženje sezone i ponudu zimskog turizma, ali i cjelogodišnjeg. Da bi se takav naum realizirao, bit će potrebno osposobiti potrebnu infrastrukturu, iskoristiti financiranje iz Europskih fondova, te stalno iznova osmišljavati strategije i marketinške kampanje koje bi promovirale mogućnosti budućeg razvoja aktivnosti pustolovnog turizma u Lici i Gorskom kotaru.

Međutim, uz gore nabrojane mogućnosti za razvoj aktivnosti pustolovnog turizma u Republici Hrvatskoj, prisutna su i brojna ograničenja. Glavni razlog tomu je što je Hrvatska tipičan primjer zrele turističke destinacije s dominacijom jednog proizvoda („sunce i more“) s visokom prisutnošću sezonskoga poslovanja.

¹⁷⁸ Dostupno na: <https://np-paklenica.hr/hr/park-hr/o-parku>, 28.02.2020.

¹⁷⁹ Dostupno na: <https://lika-active.com/page/otkrijte-velebit>, 28.02.2020.

Tablica 5: Ograničenja za razvoj (pustolovnog) turizma u Republici Hrvatskoj

U osnovi hrvatski turizam još uvijek obilježava:
- nedovoljna diferenciranost proizvoda i usluga
- pomanjkanje inovativnih i kvalitetnijih sadržaja boravka gostiju
- rast temeljen ponajviše na ekspanziji obiteljskog smještaja u kućanstvima
- nedostatak kvalitetne hotelske ponude praćen nedovoljnom investicijskom aktivnošću
- nedovoljno dobra povezanost zračnim i morskim putem
- statičan sustav nacionalnog marketinga
- premalen broj globalno brendiranih destinacija
- neadekvatna destinacijska turistička infrastruktura
- naslijeđena orijentacija lokalnog stanovništva prema sezonskom poslovanju

Izvor: obrada autora prema https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130205_Strategija-turizma-do2020.pdf

Iz tablice se jasno može vidjeti koja su ograničenja razvoja turizma u Hrvatskoj, kako masovnog, tako i pustolovnog, odnosno svih specifičnih oblika turizma. Unatoč tomu što Hrvatska obiluje prirodnim ljepotama, parkovima, rijekama, razvedenom obalom i obilježava ju ugodna umjerena klima, Hrvatska je još uvijek u procesu modernizacije države koju je obilježio rat u vrijeme kada su se druge mediteranske zemlje nesmetano razvijale, a tako i njihov turizam. Neka od ovih ograničenja, poput pomanjkanja inovativnih i kvalitetnijih sadržaja boravka gostiju, prisutna su i zato što u Hrvatskoj nema puno specijaliziranih poduzeća koja imaju veliki udio vlastitog kapitala u ukupnom, pa se ne usude riskirati ulagati u nešto što u Hrvatskoj još uvijek „nije zaživjelo“ kao što su aktivnosti pustolovnog turizma. Činjenica je i da je svakome vlasniku nekretnine na Jadranu, većinom u cilju tu nekretninu iznajmiti na ograničeni period, bez namjere da pretjerano sudjeluju u odmoru i aktivnostima svojih gostiju. To ujedno rezultira time da većina gostiju uopće ne istražuje kojim bi se sve pustolovnim aktivnostima mogli baviti, imajući pritom aktivni odmor, nego se zadovolji sa suncem i morem. Uz to, samo su rijetki gradovi poput Zagreba, Splita, Dubrovnika, Zadra, Rijeke, Pule i Osijeka u kojima postoje zračne luke, a povezanost sa svjetskim zračnim lukama je minimalna. Među hrvatskim otocima, koji bi također mogli svaki za sebe ponuditi svakojake pustolovne aktivnosti, jedino Brač ima vlastitu zračnu luku. Dubrovnik je lokacija koja se smatra globalno poznatom, dok je Zagreb poprilično poznat Europljanima. Ostali gradovi su većinom potpuno nepoznati svim inozemnim turistima koji barem jednom nisu posjetili Republiku Hrvatsku i istraživali ju, razgovarali s ostalim turistima ili lokalnim

stanovništvom. Iako su ograničenja brojna, i ne treba zazirati od postojanja istih, potencijal za razvoj je uvelike prisutan i zaključuje se da će biti potreban period osvještavanja kako stanovništva, tako i malih privatnih poduzetnika, ali i globalnih investitora i turističkih zajednica o benefitima razvijenog tržišta pustolovnih aktivnosti u Republici Hrvatskoj.

5. ZAKLJUČAK

Republika Hrvatska ima predispozicije da uz pustolovni turizam uvelike produži sezonu. Pretpostavke za razvoj takvog oblika turizma u Hrvatskoj postoje upravo zato što Hrvatska posjeduje atraktivni raznoliki krajolik na relativno malenom prostoru. Uz raznolik krajolik, Hrvatska ima jako ugodnu klimu i bogatu kulturno- povijesnu baštinu. Shodno navedenom, pretpostavlja se da će interes za pustolovnim turizmom u Hrvatskoj iz godine u godinu sve više rasti.

Današnji suvremeni turist ekološki je osviješten turist, koji ima jasno izražene želje i preferencije, cijeni svoje slobodno vrijeme i novac i ne pristaje na kompromise. Pustolovni turizam savršeno zadovoljava nove potrebe turista budući da pruža priliku za aktivnim odmorom te potiče održivi razvoj turizma. Održivi razvoj turizma podrazumijeva zadovoljenje potreba sadašnjih, ali i budućih generacija vodeći se načelom ekološke održivosti, načelom sociokulturne održivosti i načelom ekonomske održivosti kao temeljnim načelima. Suvremeni se turist sve više okreće aktivnijem i zdravijem životu, pa tako i prilikom biranja destinacije za godišnji odmor ili bijeg od obaveza za vikend bira destinaciju koja mu to može ponuditi. Pustolovni turizam kao specifični oblik turizma omogućava da turist na svom odmoru iskusi osjećaj adrenalina, slobode, sreće, povezanosti s prirodom, izlaženje iz komfor zone, a nerijetko se kod pustolovnih turista bilježi i značajni napredak u psihičkom zdravlju.

Kako se svijest o zdravlju i važnosti tjelesne aktivnosti povećava, tako raste i potreba za aktivnim odmorom te se javlja niz specifičnih oblika turizma zasnovanih na sportskim i rekreativnim aktivnostima. U radu su izdvojeni planinarenje, ronjenje i brdski biciklizam kao aktivnosti pustolovnog turizma Republike Hrvatske. Za navedene aktivnosti može se reći da sadrže veliku privlačnu snagu za razne segmente turističke potražnje, a Hrvatska obiluje destinacijama koje takvu potražnju mogu zadovoljiti. Tako, primjerice, planinski oblici aktivnog turizma u Hrvatskoj podrazumijevaju cijeli spektar aktivnosti kojima se mogu prilagoditi i oni koji prvi puta kreću na put po nekoj planinarskoj stazi, ali i iskusni penjači profesionalci. Uz to, planinski centri u Hrvatskoj u stalnom su razvoju. Osim planinarenja, ronjenje je jedna od omiljenih aktivnosti domaćih i stranih turista. To je aktivnost koju turisti, između ostaloga, vole jer ju je lako kombinirati s ostalim aktivnostima koje su zastupljene u Hrvatskoj, a to su plivanje, kupanje i sunčanje. Međutim, turističko ronjenje jedna je od najskupljih aktivnosti pustolovnog turizma u Hrvatskoj, a i općenito, stoga se na nju

uglavnom odlučuju turisti veće kupovne moći. Uz planinarenje i ronjenje, u Hrvatskoj je zastupljeno i brdsko bicikliranje. Zahvaljujući velikim dijelom netaknutoj prirodi, Hrvatska gradi imidž destinacije koja može ponuditi iznimno privlačne lokacije za brdski biciklizam. Neka su se područja, poput Istre i Lošinja, već sada istaknula specijalizirajući svoju ponudu i smještajne objekte kako bi što iscrpnije zadovoljili preferencije turista biciklista. Planinarenje, ronjenje i brdski biciklizam mogu se promatrati i kao održivi oblici turizma s obzirom da dijele društvene, ekološke i ekonomske vrijednosti koje karakteriziraju održivi turizam.

Svaka se, od ove tri aktivnosti, može i treba još bolje približiti potencijalnim domaćim i inozemnim turistima. To se može postići kroz razrađene marketinške strategije, oglašavanje putem društvenih mreža i svih vrsta suvremenih medija, kao i upotrebom multimedijских tehnologija. Zaključuje se da su planinarenje, ronjenje i brdski biciklizam, uz nešto profesionalne opreme i fizičke sposobnosti, aktivnosti dostupne svima.

Konačno, aktivnosti koje bi mogle ponuditi Lika i Gorski kotar, glavni su aduti produženja sezone. Da bi se to dogodilo, potrebno je ulagati u područja koja bi mogla postati privlačne turističke destinacije Like i Gorskog kotara. Ministarstvo turizma i Hrvatska turistička zajednica aktivno rade na tome uz akcije poput „Tjedan odmora vrijedan“ gdje je naglasak na aktivnom odmoru, promoviranju prirodnih atrakcija, ruralnog turizma, seoskih OPG imanja i smještaja koji su najviše zastupljeni upravo u Lici i Gorskom kotaru.

Osim na turista, pustolovni turizam ima utjecaj i na sveukupnu sliku turizma u Hrvatskoj. Zbog specijalizirane ponude prilagođene manjim grupama turista, kao i svakom godišnjem dobu, indirektno koristi do kojih dolazi s pustolovnim turizmom su produženje turističke sezone i ublažavanje utjecaja ponude, koja je izričito sezonskog karaktera, na lokalno stanovništvo. S obzirom da se tržište sve više raščlanjuje na podskupine koje su definirane životnim stilom, osobnim sklonostima, potrebama i životnim prilikama, potiče se interes za različite oblike pustolovnog turizma na svim razinama turističke potražnje. Turistička se ponuda prilagođava ovakvim trendovima brojnim inovacijama, kako smještajnih kapaciteta tako i sadržajnih elemenata široke lepeze turističkog proizvoda.

Ono što valja istaknuti kao prednost kod pustolovnog turizma u Hrvatskoj je to što negativni učinci pustolovnog turizma nisu izraženi kao kod masovnog turizma. Onečišćenje okoliša, sezonalnost, razarajući utjecaj turizma na prostorne i socijalne resurse kao najzastupljeniji negativni učinci masovnog turizma, kod specifičnih oblika turizma potpuno su izostavljeni.

Kod pustolovnog turizma zastupljene su diverzifikacija ponude na široko okruženje destinacija i korištenje svih potencijalnih cjelogodišnjih resursa i sadržaja.

Za kraj, valja naglasiti da su turisti sve češće u potrazi za nezagađenom atraktivnom prirodom koja nudi relaksaciju, zadovoljstvo, rekreaciju, zdravstvenu rehabilitaciju, umjetnost i tradiciju, kroz bijeg od zamorne svakodnevice ili zbog različitih iracionalnih motiva. Upravo iz ovakvih činjenica slijedi zaključak da će se pustolovni turizam u svijetu iz godine u godinu sve više razvijati.

POPIS LITERATURE (knjige i članci)

1. 20 Adventure Travel Trends to watch in 2018, (2018.), ATTA
2. Andrić, M. (2012.): Ronjenje u Hrvatskoj- Sve tajne Jadranskog podmorja. Zagreb
3. Baeglehole, J. :The Life of Captain James Cook, Stanford University Press
4. Bartoluci, M., Čavlek, N. i suradnici, (2010.): Turizam i sport-razvojni aspekti, Školska knjiga, Zagreb
5. Božić, V., (1999.): Speleološki turizam u Hrvatskoj, Ekološki glasnik, D. Lomnica
6. Buhalis, D. (2000.) :Marketing the competitive destination of the future, Tourism Management, Vol. 2, No. 1.
7. C.Cooper, J.Fletcher, A.Fyall, D.Gilbert, S.Wahnill (1998): Ekonomija turizma, načela i praksa, Harlow Longman
8. Čaplar, A. (2008.): Planinarski vodič po Hrvatskoj. Meridijani. Zagreb
9. Čaplar, A. (2012.): Planinarski udžbenik. Hrvatski planinarski savez. Zagreb
10. Čavlek N., (1998.), Turoperatori i svjetski turizam, Golden marketing, Zagreb
11. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. (2011.): Turizam- ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb
12. Čorak, S., Mikačić, V. (2006.): Hrvatski turizam- plavo- bijelo- zeleno. Znanstvena edicija instituta za turizam. Zagreb
13. Delibašić, Z. (2010.): Edukacija stručnih kadrova za potrebe ronilačkog turizma u Republici Hrvatskoj. Zagreb
14. Frka, D.; Mesić, J. (2002.): Tajne Jadrana- Ronilački vodič po olupinama hrvatskog Jadrana, Adamić, Rijeka
15. Fulanović, D. (1996.): U podmorju Jadrana-Ronilaštvo u Hrvatskoj.Tehnički muzej, Zagreb
16. Geić, S. (2011): Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split
17. Gošović, S. (1990.): Ronjenje u sigurnosti – podvodna medicina i tehnika autonomnog ronjenja. Jugoslavenska medicinska naknada. Zagreb
18. Kos, G., Klarić, Z., Feletar, P. (2014.): Model vođenja cikloturističkih ruta na primjeru Bjelovarsko-bilogorske županije, Podravina
19. Mills, S. (2002.): Brdski biciklizam. Znanje, Zagreb
20. Ministarstvo turizma - Institut za turizam, razni autori (2015.). Akcijski plan razvoja cikloturizma
21. Petrić, L. (2006): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split
22. Poljak, Ž. ; Čaplar, A.. (2014.): Hrvatsko planinarstvo u 1000 slika. Hrvatski planinarski savez. Zagreb
23. Ronjenje- HTZ dostupno na: <https://issuu.com/croatia.hr/docs/ronjenje-2011>
24. Smerke, Z., (1997.): Hrvatske planine, SMAND, Varaždin
25. Strategija razvoja turizma do 2020. godine (NN 55/2013)
26. Šafarek, G., Šolić, T. (2011.): Rijeke Hrvatske , Veda, Križevci
27. Štimec, B.; Rajner, J.; Pavlić, N.; Sedlar, N.; Cesarec, R.: Analiza stanja hrvatskog biciklizma za mlađe dobne kategorije od 2008. do 2013. godine
28. Tomas ljetno 2017 (2018.): Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj. Institut za turizam

29. Tour of Croatia (2017.): Službeni vodič
30. Turistička zajednica grada Rovinja: Vaše savršeno igralište- Biciklizam, bike brošura 2020.
31. UNWTO and Adventure Travel Trade Association, (2014.): Global report on adventure tourism, Volume nine
32. Valčić, M. (2018.): Turizam i kultura, Naklada Jurčić, Zagreb
33. Vrtiprah V, (2006): Kulturni resursi kao činitelj turističke ponude u 21.stoljeću, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik
34. Vukonić, B. (2005.): Povijest hrvatskog turizma, Prometej, Zagreb
35. Weiler, B., Hall, C.M. (1992) Special interest tourism', Belhaven Press, London; Halsted Press and imprint of J. Wiley&Sons, NY & Toronto
36. Zakon o Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja. NN 79/06
37. Zakon o pružanju usluga u turizmu, NN 130/17

INTERNETSKI IZVORI

1. <http://apps.jutarnji.hr/htz/biciklizam2/>
2. <http://blidinje.net/vjestina-je-vrlina-brdski-biciklizam-po-zahtjevnom-terenu/>
3. <http://np-risnjak.hr/posjecivanje/mogucnost-obilaska/risnjak/>
4. <http://psc.hr/turisticko-1/>
5. http://siteresources.worldbank.org/INTCEERD/Resources/II_01EvolutionofAdventureTravel.pdf,
6. http://www.gorskikotar.hr/turizam/aktivan_odmor/biciklizam
7. http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Gari-Cappelli-Sve-je-manje-bitno-sunce-i-more-turisti-traze-doživljaj?meta_refresh=true
8. <http://www.os-grofa-jdraskovica-zg.skole.hr/web-8raz-2009-10/8c/159-mountain-biking-brdski-biciklizam.html>
9. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatska-br-1-za-razvoj-pustolovnog-turizma-318660>
10. <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/do-2050-u-gradovima-ce-zivjeti-jos-25-milijarda-ljudi-275357>
11. <http://zipline-croatia.com/hr/>
12. <https://100posto.jutarnji.hr/bubble/biciklisticke-staze-kroz-hrvatsku-koje-morate-isprobati>
13. <https://3sporta.com/brdski-biciklizam-po-zahtjevnom-terenu/>
14. <https://cdn.adventuretravel.biz/research/2018-Travel-Trends.pdf>
15. <https://crorivers.com/popis-rijeka/>
16. <https://crorivers.com/rijeke-i-čovjek/>
17. <https://issuu.com/croatia.hr/docs/1-2011>
18. <https://lika-active.com/>
19. <https://lika-active.com/page/otkrijte-gacka-otocac>
20. <https://lika-active.com/page/otkrijte-velebit>
21. <https://mtb.hr/vijesti/7958-losinj-idealna-mtb-destinacija.html>
22. <https://np-paklenica.hr/hr/park-hr/o-parku>
23. <https://np-plitvicka-jezera.hr/>
24. <https://planinarenje.hr/odredista/premuziceva-staza-vs?podrucje=sjeverni-velebit>
25. <https://raftrek.com/hr/aktivnosti/rafting/>
26. <https://tehnika.lzmk.hr/1-ronilastvo/>
27. <https://www.adriatic.hr/hr/blog/top-10-ideja-za-odmor-u-gorskom-kotaru-i-lici/449>
28. <https://www.crorace.com/press/2017/Roadbook%20Tour%20of%20Croatia%202017.pdf>
29. <https://www.glasistre.hr/sport/hrvatska-mtb-reprezentacija-u-rapcu-560615>
30. <https://www.hgk.hr/s-turizam/turisticke-usluge-aktivnog-i-pustolovnog-turizma-popis-aktivnosti>
31. <https://www.hps.hr/planinarstvo/dani-hrvatskih-planinara/>
32. <https://www.maistra.com/hr/aktivnosti/biciklizam>
33. <https://www.meero.com/en/news/photography/583/Adventure-Tourism-Trends-2019>
34. <https://www.otoci.eu/koralji-uz-koje-ih-otoke-vezemo-i-sto-prijeti-njihovom-opstanku/>
35. <https://www.pp-medvednica.hr/turisticka-ponuda/ostala-ponuda/ugostiteljski-objekti/>
36. <https://www.rog-joma.hr/hr/blog/brdski-biciklizam-discipline/>
37. <https://www.vecernji.hr/lifestyle/rafting-instruktor-i-bivsi-reprezentativac-kelemen-sto-sve-treba-znati-o-pustolovinama-na-rijekama-1317667>

POPIS TABLICA

Tablica 1: Sportske aktivnosti prema pustolovnoj klasifikaciji	6
Tablica 2: Trend autentičnih proizvoda destinacija širom svijeta koje globalnim kampanjama „mame“ turiste na nova tržišta pustolovnog turizma	12
Tablica 3: Bilanca koristi i šteta turističkog razvoja	18
Tablica 4: Mogućnosti daljnjeg razvoja aktivnosti pustolovnog turizma u Republici Hrvatskoj	55
Tablica 5: Ograničenja za razvoj (pustolovnog) turizma u Republici Hrvatskoj.....	64

POPIS SLIKA

Slika 1. Stipe Božić na vrhu Mount Everesta.....	28
Slika 2. Znak Hrvatskog planinarskog saveza.....	28
Slika 3. Premužićeva staza	30
Slika 4. Zaštitni znak Hrvatske gorske službe spašavanja	31
Slika 5. Nacionalni park Risnjak (1418m) i planinarski dom Schloserov dom.....	34
Slika 6. Sredozemna dlakavica.....	37
Slika 7. Olupina putničkoga broda Baron Gautsch	42
Slika 8. Modra špilja	43
Slika 9. Ulaz u Katedralu	44
Slika 10. Primjer brdskog bicikla.....	47
Slika 11. Cross Country biciklizam na otoku Braču	48
Slika 12. Biokovo uphill utrka- tura.....	49
Slika 13. Rafting na Cetini	57
Slika 14. Zipline na Cetini (kod Omiša)	58
Slika 15. Plitvička jezera.....	61